

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska Institutionen

Medling som arbetsverktyg
vid brott begångna av ungdomar

Examensarbete, 30 p

av Virpi Alajarva

Handledare: Universitetslektor Gösta Westerlund

HT 2010

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Abstract.....	5
1 Inledning.....	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Syfte och frågeställning.....	8
1.3 Metod och avgränsning	8
1.4 Disposition	8
2 Ungdomsbrottslighet	9
2.1 Vilka blir kriminella?	10
2.2 Vilka är drabbade?	11
2.3 Varför begår ungdomar brott?.....	12
2.4 Strategiska brott.....	13
2.5 Statens syn på unga lagöverträdare	14
3 Medling vid brott.....	15
3.1 Allmänt om medling vid brott.....	15
3.2 Medlingens utveckling i Sverige	16
3.3 Medling baserad på reparativ rättvisa	18
3.4 Tranformativ medling.....	19
3.5 Medlingen i rättsprocessen.....	21
3.6 Åtalsunderlåtelse.....	23
4 Hur fungerar medlingen idag?.....	27
4.1 Polisens roll	29
4.2 Socialtjänstens roll.....	30
4.3 Kriminalvårdens roll	32
4.4 Åklagarens roll	32
4.5 Domstolens roll.....	34
4.6 Samverkan roll	34

5 Forskning om medlingens verkan gällande återfall.....	35
5.1 Olika brottskategorier.....	37
5.2 Strategiska brott.....	38
5.3 Sehlins slutsats från sin forskning.....	38
6 Avslutande diskussion och slutsatser.....	39
6.1 Å ena sidan ungdomsbrottslighet och medling.....	39
6.2 Å andra sidan åklagaren och åtalsunderlåtelser.....	40
6.3 Hantering av allvarliga brott.....	40
6.4 Slutsatser.....	41
Källförteckning.....	43
Offentligt tryck.....	43
Litteratur.....	43
Rapporter och direktiv.....	44
Artiklar.....	45
Intervjuer.....	45

Sammanfattning

Medling vid brott är en företeelse med goda intentioner och ger bra verkningar i relationen mellan människor, men det är ett ämnesområde som kan kännas svårt att knyta ihop juridiskt. Syftet med detta examensarbete är att studera den svenska ungdomsbrottsligheten och hur medling vid brott används som arbetsverktyg i den juridiska rättsprocessen och främst då från åklagarperspektivet.

I princip är ungdomsbrottsligheten i allmänhet en självreglerande process som egentligen kräver lite av samhällliga åtgärder. De unga lagöverträdare som hamnar i rättsprocessen hanteras på ett mildare sätt än vad vi hanterar vuxna. När det gäller påföljd anser samhället att en ungdom skall först och främst hanteras av socialtjänsten och inte av kriminalvården. Därav använder vi oss av olika diversionsinstrument i rättsprocessen.

Ett instrument är att kommunerna skall sedan 1 januari 2008 erbjuda alla unga lagöverträdare mellan 15-21 år medling i samband med brott, enligt lag (2002:445) om medling med anledning av brott. Den form av medling som främst används i Sverige bygger på filosofin om reparativ rättvisa. Tanken med medlingen är att lagöverträdaren och brottsoffret skall träffas under ordnade former. Den bakomliggande konflikten lyfts fram under medlarens översyn och parterna skall samtala om brottets konsekvenser och eventuell gottgörelse. Det finns även en mer intressant form av medling som bygger på att varje individ har själv förmågan att hantera konflikter bara han eller hon får de rätta verktygen. Medlarens roll är att bekräfta deltagarna. Denna form går under beteckningen transformativ medling och metoden är att stärka och erkänna individen.

Det är påvisat att medlingen påverkar den unge lagöverträdaren till att avsluta sina kriminella handlingar oavsett brottstyp. 2009 presenterades svensk forskning om hur medling reducerar återfall i brottslighet gällande unga lagöverträdare. Återfallsminskningen gäller både de som begår enstaka brott och de som ligger i riskzonen att utveckla persistent kriminalitet.

Det är socialtjänsten i respektive kommun som ansvarar för att erbjuda medling i samband med brott. Innan medlingsprocessen kan börja, måste gärningspersonen ha erkänt minst delaktighet i gärningen. Således är det klart vem som är gärningsperson och vem som är brottsoffer. Risken att straffandet skulle ta över medlingsförfarandet bör ses som minimal även om det finns ett underförstått krav på att medlingen skall resultera i en ursäkt. Målet bör vara att alla som blir drabbade av ett brott och alla som begår ett brott skall erbjudas medling, för att kunna bearbeta händelsen och för att förstå konsekvensen av gärningen.

Inom den straffrättsliga processen minskar möjligheten att kunna ta hänsyn till medlingens positiva effekter eftersom de berörda myndigheterna arbetar med att effektivisera sitt arbete och därmed förkorta ledtiden från brott till straff. Rättsväsendet är förvisso positiv till medling i samband med brott, men det är svårt att se om medlingen i sig ger verkan på användningen av åtalsunderlåtelse eller på påföljden. Åklagaren utgår från sina riktlinjer när han eller hon beslutar om åtalsunderlåtelse. Den unges ålder och typ av brott styr, men själva medlingen har i praktiken inte fått någon avgörande roll ännu. Det finns dock uttalat att medling kan sammantaget med andra faktorer väga över till mildare påföljd.

Abstract

Mediation in criminal cases is a phenomenon with good intentions which gives good effects in the relationship between people, but it is an area that can be difficult to tie together legally. The purpose of this thesis is to study the Swedish youth crime and how mediation is used as a tool in the legal judicial process, especially from the perspective of the prosecutor.

The Swedish youth crime is in general a self-regulating process that actually requires very little of social action. The young offenders who end up in the legal process are handled in a milder way than we treat adults. Our society believes that a youth must first of all be handled by the social services and not by the prison and the probation service. Hence, we use different diversion-instrument in the legal process.

One instrument is that the municipalities shall since 1 January 2008 offer all young offenders between 15-21 years mediation in criminal cases, by law (2002:445) on mediation in connection with crime. The form of mediation which is mainly used in Sweden is based on the philosophy of restorative justice. The idea of mediation is that the offender and the victim should meet and during the mediator's review, they discuss the crime consequences and possible reparation. There is also a more interesting form of mediation which clarifies that each individual has the ability to manage their own conflicts as long as he or she has the right tools. The mediator role is to listen to the participants. This form is known as transformative mediation and the method will empower and recognize the individual.

It is demonstrated that the mediation affects the young offender to end up with their criminal act, regardless of crime. A Swedish research was presented 2009 which shows that mediation reduces recidivism among young offenders. Recidivism reduction applies to both those who commit few crimes, and those who are at risk of developing persistent crime.

It is the social services in each municipality that are responsible for offering mediation in criminal cases. Before the mediation process can begin, the perpetrator must have admitted at least involvement in the offence. Thus, it is clear who the perpetrator is and who is the victim. The risk that the offender will be punished in the mediation process should be seen as minimal even if there is an implied requirement that the mediation should result in an apology. The aim of mediation should be to offer mediation to all of those who become victim of a crime and anyone who commits a crime. The parties should gain the possibility to process the crime event and to understand the consequences of it.

As the authorities are working to streamline the lead time from crime to punishment, the criminal justice process reduces the ability to take into account the positive impact of mediation. The judicial system is certainly in favour of mediation in criminal cases, but it is hard to see if mediation itself gives effect on prosecution or sanction. The prosecutor uses their guidelines when he or she decides on prosecution. The guideline says that it is the young offender's age and type of crime that are in focus, not mediation. There are, however, stated that mediation combined with other factors could be weighing on the more lenient penalty.

1 Inledning

Mitt intresse för detta examensarbete växte fram vid en föreläsning 2009, inom kursen straff- och straffprocessrätt på Juridiska institutionen i Göteborg, med medlaren Bernard de Roux. Han föreläste om medling och utgick från en modell som baserar på transformativ medling. Tanken med denna medlingsform är att låta unga, berörda personer själva styra medlingens upplägg och att medlarens roll är att bekräfta deltagarna. Frågan är var och hur medling i samband med brott, har sin plats i det straffrättsliga systemet.

1.1 Bakgrund

Vi har i vårt samhälle enats om att döma en brottslig gärning i domstol. Åklagaren skall bevisa gärningen och försvaret skall föra fram sina motargument. Domstolen beslutar om det är bevisat att brottet har begåtts samt vilken påföljd förövaren skall få. Vi har således enats om att en lagöverträdelse är en kriminell handling och gärningspersonen bör straffas. Själva straffet är samhällets reaktion på att handlingen, som gärningspersonen har gjort, inte är acceptabel. Dock för att människorna skall kunna leva tillsammans i samhället krävs andra åtgärder än straff.

Vi har i Sverige under en längre tid fokuserat på att hantera unga lagöverträdare på ett mildare sätt än vad vi hanterar vuxna. Det viktigaste har inte varit själva straffandet utan det har varit av stor vikt att den unge lagöverträdaren konfronteras för sina handlingar. Tanken bakom valet att reglera unga lagöverträdare är således att hålla ungdomar borta från institutionerna. Det finns följaktligen andra sätt att avhålla en ungdom att begå lagbrott än genom utnyttjandet av rättsväsendet.

Erbjudandet av medling vid brott för unga lagöverträdare är numera obligatoriskt. Enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott 3 §, skall medling ske i bägge parter intresse. Målet skall vara att minska de negativa följderna av brottet. Medlingen skall syfta till att gärningsmannen får ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser.

Således är själva medlingsförfarandet ett alternativt konfliktlösningssystem där de drabbade, brottsoffret och gärningspersonen, möts under ordnade former och där en medlare hjälper dessa två att diskutera gärningen och dess konsekvenser. Det kan till och med avtalas fram ett gottgörelseavtal vilket kan innehålla hur parterna skall agera i framtiden gentemot varandra eller om hur skadan skall repareras genom arbete eller ersättning.

1.2 Syfte och frågeställning

Förvisso är medling vid brott en företeelse med goda intentioner och ger bra verkningar i relationen mellan människor, men det är ett ämnesområde som kan kännas svårt att knyta ihop juridiskt. Syftet med detta examensarbete är att studera den svenska ungdomsbrottsligheten och hur medling vid brott används som arbetsverktyg i den juridiska rättsprocessen och främst då från åklagarperspektivet. Jag fokuserar på följande frågeställningar.

- Finns det en risk att lagöverträdaren kommer att utredas och dömas i medlingsprocessen av brottsoffret och medlaren?
- Finns det brott som inte är lämpliga för medling?
- Vilken verkan har själva medlingsprocessen i rättsprocessen?
- Tar åklagarna hänsyn till medlingen när de beslutar om åtalsunderlåtelse?

1.3 Metod och avgränsning

Jag har valt att bygga min uppsats på den traditionella juridiska metoden genom att arbeta mig igenom utredningar, lagförslag samt olika direktiv och rekommendationer kompletterad med litteratur inom området. För att få förståelse för hur teorin fungerar i praktiken har jag genomfört intervjuer av olika yrkesverksamma inom det studerade ämnet. Intervjuerna är tänkta att ge förståelse och kan därför inte tolkas som att det är ett enhetligt arbetssätt i hela Sverige.

Lagen (2002:445) om medling med anledning av brott fokuserar på att kommunerna har ett ansvar att erbjuda medling för alla upp till 21 år. Oftast har socialtjänsten, polismyndigheten och åklagarkammarna gjort en uppdelning av denna åldersintervall. De som är mellan 15-17 år klassas som ungdomar och har därmed kommit in i rättsprocessen där hanteringen av deras ärenden har förtur. De ungdomar som har fyllt 18 år när brottet har begåtts hanteras av socialtjänstens vuxenenhet, ordinarie polisväsende och åklagare. Jag har valt att begränsa mitt arbete på samma sätt, dvs. jag fokuserar på ungdomar mellan 15-17 år. Där det är nödvändigt beskriver jag både ungdomsbrottsligheten och medlingen inom hela åldersspannet.

Eftersom forskningen och litteraturen fokuserar antingen mot brott mot brottsbalken eller mot övriga brott, exempelvis narkotikabrott, gör även jag denna begränsning. De brott som tas upp i detta arbete är brott mot brottsbalken.

1.4 Disposition

Eftersom jag har valt att beskriva hur medling vid brott har påverkan på unga lagöverträdare beskriver jag i andra kapitlet de stora dragen som forskningen har kommit fram till gällande den

svenska ungdomsbrottsligheten och den återkommande kriminaliteten. Därefter fortsätter jag i tredje kapitlet med en allmän introduktion av medling och beskriver även syftet och olikheten mellan medling enligt teorin om reparativ rättvisa och transformativ medling. Den första formen används i hela Sverige och den sistnämnda främst i Västsverige. Jag beskriver även åtalsunderlåtelseinstitutet som är åklagarens verktyg vilket kan användas om medling förekommer.

I fjärde kapitlet beskriver jag de olika aktörerna som är inblandade gällande medlingsverksamheten. Eftersom min fokus är på medling för unga lagöverträdare fokuserar jag på yrkesrollerna inom socialtjänsten, polismyndigheten, åklagarmyndigheten, domstolen och kriminalvården.

2009 presenterades svensk forskning om hur användningen av medling i samband med brott reducerar återfall i brottslighet gällande unga lagöverträdare. Jag väljer att lyfta valda delar från forskningsrapporten i kapitel fem. I sjätte kapitlet återkopplar jag min frågeställning och analyserar medlingens roll i det svenska rättssamhället.

2 Ungdomsbrottslighet

I detta kapitel beskriver jag ungdomsbrottslighetens bakgrund i Sverige och olika teorier för dess orsak. Jag utreder även problematiken kring begreppet strategiska brott vilket är intressant ur återfallsperspektivet inom kriminalitet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) ansvarar för kriminalstatistiken i Sverige. Utöver statistiska sammanställningar över lagförda brott gör Brå årliga självdeklarationsstudier för att få en mer komplett statistik över brott. Till detta görs två brottsofferundersökningar. Den första, som sedan 1970-talet görs av Statistiska Centralbyrån, heter ”Undersökning av levnadsförhållanden”. Den andra heter ”Nationella trygghetsundersökningen” och görs av Brå sedan 2005.¹

Juridiskt avses med ett brott alla handlingar som enligt lag är belagda med straff. Ett brott ger underförstått skador på brottsoffret och staten. Kriminalstatistiken delar upp brotten i tre kategorier vilka är brott mot person, tillgreppsbrott och övervaknings- eller spaningsbrott. Synen på kriminalitet har varierat över tid. Vad som uppfattas som kriminellt är således beroende av sociala, kulturella och politiska omständigheter.²

---

¹ För definition, felkällor och användning av olika statistik och andra statistikkällor, se vidare Rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Brå, s. 13-29.

² Christie, *Lagom mycket kriminalitet*.

I Sverige har vi under en längre tid fokuserat på att hantera unga lagöverträdare på ett mildare sätt än vuxna inom det straffrättsliga. Det viktigaste har inte varit själva straffandet utan det har varit av stor vikt att den unge lagöverträdaren konfronteras och tar ansvar för sina handlingar.³

Den som klassas som ungdom har också varierat över tid och är beroende av kontexten. I det straffrättsliga definieras en ungdom som en person som har fyllt 15 år senast vid gärningstillfället, men ej fyllt 21 år. Ungdomsbrottsligheten har varit stabil i Sverige, vilket innebär att det inte har skett någon statistisk ökning av brott begångna av ungdomar mellan 15-20 år under 1990-2007.⁴ Statistiken baseras på officiell statistik och självrapportsundersökningar. Cirka 7-9 % av dessa ungdomar står för hälften av ungdomsbrottsligheten vilket innebär att majoriteten av ungdomarna som begår brott och lagförs är så kallade engångsbrottslingar.⁵ I princip innebär det att ungdomsbrottsligheten i allmänhet är en självreglerande process som egentligen kräver lite av samhälleliga åtgärder.⁶ Av alla skäligen misstänkta under 2007 var ungdomarnas andel 25 %. Deras andel av den straffmyndiga befolkningen låg på 15 %. Denna överrepresentation indikerar att ungdomar är mer brottsfrekventa eller att rättsväsendet sätter mycket resurser för att klara upp ungdomsbrottslighet., dvs. ungdomsbrottsligheten synliggörs med denna fokusering.⁷

2.1 Vilka blir kriminella?

Alla människor har potential att begå brott, men de flesta avstår. Det finns olika teorier på vad som hindrar oss att begå brottsliga handlingar.⁸ Det finns teorier om att stark social kontroll får flertalet att respektera samhällets regler. Kontrollen består av att individen har en nära anknytning till sin familj och vänner samt har en moralisk övertygelse om hur samhället interagerar. Andra individers inflytande över det sociala livet indikerar vilket liv personen väljer. Att begå brott är något individen lär sig och miljön påverkar inlärningen. Risken ökar när personen har en läggning som karaktäriseras av risktagande, exempelvis rastlöshet och impulsivitet.⁹ Det finns således vissa utpekade riskområden som indikerar på varför en individ begår brottsliga gärningar och ju fler riskbeteenden desto större risk för kriminalitet. Men, det bör observeras att det inte går att göra

---

³ Prop. 2001/02:126, *Medling med anledning av brott*, s. 15 med hänvisning till prop. 1994/95:12 s. 78.

⁴ Rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Brå, s. 350.

⁵ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2001, s. 62-63.

⁶ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2001, s. 319.

⁷ Rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Brå, s. 45-46.

⁸ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007, s. 137, med hänvisning till Hirschi T *Causes of Delinquency*, 1969.

⁹ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007, s. 102-106. Jag har valt ut några teorier, läsaren kan med fördel studera Jonas Ring kapitel i ovan nämnda bok. Alternativt läs Sarnecki, Jerzy *Brottsligheten och samhället*.

en prognos baserad på riskantalet, dvs. det är inget självklart, direkt samband mellan riskerna och brottsligheten utan det är först efteråt som man kan analysera orsaken till den brottsliga gärningen.¹⁰

Den kriminologiska forskningen antyder att uppväxtvillkor och levnadsförhållanden påverkar risken för brottslighet bland unga. Förutom kamraternas påverkan är det familjens ekonomiska förutsättningar och samhällets resurser som har betydelse. Dessutom finns det en växande forskning som delvis visar att en del av överrepresentationen av ungdomar från dessa samhällsklasser kan bero på diskriminerade myndighetsutövning från polis och övrig rättsväsende.¹¹

En grundläggande fakta inom kriminologin är att brottslighet är i stor utsträckning ett manligt fenomen. Kriminalstatistiken visar att pojkar registreras oftast för olovlig körning, inbrott och biltillgrepp. Flickorna däremot registreras oftast för snatteri, bedrägeri och narkotikabrott.¹² Det finns en begränsad forskning gällande ungdomsbrottslighet ur genusperspektiv. En idé om varför det är pojkarna som begår brott i större utsträckning än flickor, är att det troligen ligger större social kontroll över flickors brottslighet vilket innebär att pojkarna ges större handlingsutrymme och acceptans när de begår brott.¹³

Det bör göras en skillnad på de som begår brott återkommande och de som begår ett tillfälligt brott. De sistnämnda förebyggs mer genom att minska på situationer då brott kan begås exempelvis genom att lysa upp samhället nattetid. Från den första gruppen finns det en större risk för rekrytering till en varaktig kriminalitet. Denna grupp representerar ett personproblem som ger samhället kostnader genom utslagning och social misär.¹⁴ Det är också noterbart att även de som återfaller i brott i vuxenålder kan lämna denna kriminella karriär beroende på om de får starka sociala band till familj och arbete.¹⁵

2.2 Vilka är drabbade?

Enligt brottsofferstudier via nationella trygghetsundersökningar var nästan en fjärdedel av befolkningen mellan 16-79 år utsatta för ett eller flera brott under 2008.¹⁶ Statistiken präglar inte

---

¹⁰ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007, s. 317 ff.

¹¹ Rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Brå, s. 354 ff.

¹² Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007, s. 34-35.

¹³ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007, s. 89-95.

¹⁴ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007, s. 305.

¹⁵ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007, s. 324-325.

¹⁶ Rapport 2010:2 *Nationella trygghetsundersökningen*, Brå, s. 25.

alla brott eftersom brott mot juridiska personer inte finns med i undersökningen. De som blir utsatta för brott, antingen direkt eller indirekt, upplever en högre grad av otrygghet i samhället.

Under 2008 har 11,5 % av personer mellan 16-79 år har blivit utsatta för brott mot person. Av denna andel utgör hela 20 % av ungdomarna mellan 16-24 år, och procenttalet gäller båda könen även om typen av brott skiljer sig. Hot, sexualbrott och trakasserier drabbar oftast kvinnor, medan män i större utsträckning utsätts för misshandel och personrån. Utsattheten för brott mot person minskar med åldern.¹⁷ Det är också anmärkningsvärt att det är en mindre grupp individer som blir upprepat utsatta för brott mot person. Under 2008 var det således en liten andel av befolkningen (1,5 %) som blev utsatt för större delen av brott mot person (57 %). Det var även de unga, 16-24 år, som blev utsatta för minst fyra brott under 2008.¹⁸ Avslutningsvis har 11,2 % av personer mellan 16-79 år blivit utsatta för något egendomsbrott under 2008.¹⁹

2.3 Varför begår ungdomar brott?

För att förstå effekten av en snabb insats gällande ungdomars brottslighet är det bra att ha en kunskap om varför ungdomar begår brott.

Ungdomar begår oftast brott i grupp under de tidiga åren. Orsaken är främst spänningssökande, men även för att uppnå viss materiell standard. När ungdomen är 20 år och äldre dominerar nyttoaspekten. Främsta riskfaktorn är ungdomens uppfostrande familjemiljö där det saknas eller är lite emotionell värme och stöd. Andra riskfaktorer är av socioekonomisk karaktär som låg familjeinkomst och brottsbenägna kompisar.²⁰ Den som begår brott och lagförs kan bli ansedd som avvikande av samhället. Eftersom lagöverträdaren får en stämpel kan personen välja spegla sin identitet som kriminell. Han får en gemenskap med andra kriminella och stärks i sin gemenskaps hierarki. De olika teorierna beskriver hur socialt utsatta riskerar att bli kriminella, men har sällan en bra förklaring till varför personer från andra samhällsklasser också begår brottsliga handlingar.²¹ Med den samhällsutveckling som har skett från bonde- till postindustriellt samhälle, har tillfälligheten till att kunna begå brott ökat. Den direkta sociala kontrollen av den unge individen har minskat och möjligheten att kunna begå kriminella

---

¹⁷ Rapport 2010:2 *Nationella trygghetsundersökningen*, Brå, s. 10-12.

¹⁸ Rapport 2010:2 *Nationella trygghetsundersökningen*, Brå, s. 30, uppdelning på olika brottskategorier på följande sidor.

¹⁹ Rapport 2010:2 *Nationella trygghetsundersökningen*, Brå, s. 43, uppdelning på olika brottskategorier på följande sidor.

²⁰ Sehlin, *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?*, s. 14-15, med hänvisning till Farrington DP Developmental and life course criminology, Dutherland Award Adress, Criminology vol 41, nummer 2 2003.

²¹ Sarnecki, *Brottsligheten och samhället*, s. 69 ff.

handlingar korreleras med utvecklingen.²² Eftersom jag fokuserar på medlingens verkan lämnar jag för läsaren att själv studera vidare de olika kriminologiska teorierna, men jag noterar att medlingens mål och syfte är att återintegrera den unge lagöverträdaren tillbaka in i samhället.

2.4 Strategiska brott

Även om det inte går att säga rakt ut vilka brottslingar som kommer att bli yrkeskriminella finns det en hel del statistiskt säkerställda undersökningar om vilken sorts brottslighet som ger fortsatt kriminalitet. Det är främst tre brottstyper som klassas som strategiska brott. Dessa är tillgrepp av fortskaffningsmedel, stöld och rån.²³ Statistiken på 2000-talet bekräftar tidigare forskning som visat att rån är ett brott som är typiskt för unga inne i en kriminell karriär (se exempelvis Brå-rapporten Strategiska brott 2000:3).²⁴ Av denna Brå-rapport framgår att ungefär var fjärde person (25 %) som i sin debut har lagförts för tillgrepp av fortskaffningsmedel kommer i sitt fortsatta liv att tillhöra den lilla grupp som svarar för 50 procent av den totala brottsligheten. Gällande rån och stöld ligger risken på 19 % respektive 16 %.²⁵

Det är inte brottet i sig som indikerar på hög risk för fortsatt kriminalitet hos den unge, utan istället utgör själva brottet, alternativt kombinationen av brott, en bra antydning på personens livsstil. Om brottsdebuten sker i unga år, ökar risken att kriminaliteten blir grövre. Därför är det viktigt att vidta åtgärder tidigt mot dem som debuterar inom dessa brott.²⁶ Frågan är om det finns en koppling mellan forskningen och rättsväsendets reaktion på dessa högriskbrott? Tidigare undersökning visar det motsatta eftersom de som lagfördes för tillgrepp av fortskaffningsmedel fick i sin första lagföring åtalsunderlåtelse (71 %). Endast 2-3 procent fick påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten eller skyddstillsyn. Liknande gällde för de som lagfördes för stöld. Av dessa fick mer än hälften åtalsunderlåtelse (54 %).²⁷ Användning av åtalsunderlåtelse och aktuellare statistik redovisas i kapitel 3.6.

---

²² Sarnecki, *Brottsligheten och samhället*, s. 89-91 och s. 101 ff.

²³ Sehlin, *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?*, s. 75.

²⁴ Granath, artikel i Apropå nr 1 2009.

²⁵ Sehlin, *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?*, s. 75.

²⁶ SOU 2004:122, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 192.

²⁷ SOU 2004:122, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 192. Siffrorna avser lagföringar av personer födda år 1960 och är således inte helt aktuella. Ungdomsbrottsutredningen menar dock att det saknas anledning att anta att siffrorna i dag ser helt annorlunda ut.

2.5 Statens syn på unga lagöverträdare

Statens förändrade roll från traditionell välfärdsstat till en alltmer marknadsekonomiskt dominerande samhälle medför att individen och lagöverträdaren skall ta ett ansvar över sina handlingar. Denne skall ta konsekvensen och således betala ett pris för sitt handlande. Fokus läggs mer på konsekvensen av brottet och inte på orsakerna till brott.²⁸ Att engagera sig i ungdomar är ett bevis på empati och intresse för samhällets framtid och att agera i en fråga som ungdomsbrottslighet visar en handlingskraft som får genomslag i media. Det ger en bättre prognos att påverka en ungdom att avbryta sitt destruktiva leverne än att göra likadant för en vuxen kriminell. Staten sparar också på sina ekonomiska resurser genom utnyttjandet av olika diversionsinstrument, dvs. avleda fall från den ordinarie straffprocessrättsliga behandlingen och därmed undvika en huvudförhandling och fängelsevistelse.

Barn och unga som har gjort sig skyldiga till brott skall i första hand bli föremål för insatser inom socialtjänsten. Strävan är att de åtgärder som vidtas skall syfta till att åstadkomma en positiv förändring och främja en gynnsam utveckling hos den unge, genom bland annat vård och behandling. Påföljder som innebär verkställighet inom kriminalvården används därför i betydligt mindre utsträckning för unga än för vuxna.²⁹ Staten gör dock en skillnad på unga mellan 15-17 år och 18-20 år. Det är förstnämnda åldersgruppen som kan få åtgärder inom socialtjänstens regi. De äldre unga hamnar under kriminalvårdens påföljder.³⁰

Av samtliga brottmål under 1985 gällde 3 % ungdomar. 1995 var andelen 8 % och 2005 9 %.³¹ Förr var dagsböter alternativt åtalsunderlåtelse mer vanliga påföljder för ungdomar. Enligt kriminologen och forskaren Sven Granath sker en ökning av överlämnande till vård inom socialtjänsten gällande brottstyperna fordonstillgrepp, misshandel och stöld.³² Således har samhället ändrat sin reaktion gällande de strategiska brotten genom att påföljden blir överlämning till vård inom socialtjänsten istället för att ge åtalsunderlåtelse.

Åklagaren har möjlighet att ge strafföreläggande om den som är under 18 år inte bedöms få mer än böter enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL)

---

²⁸ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 162-163.

²⁹ SOU 2004:122, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 140.

³⁰ Rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Brå, s. 364.

³¹ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 69. Granath har i sin doktorsavhandling studerat rättsliga reaktioner på ungdomsbrott under tidsperioden 1980-2005. Jag har från hans studie valt ut delar som har relevans med ungdomar och medling i samband med brott. Granath definierar ungdom i sin avhandling som en person mellan 15-17 år (i vissa fall gäller åldern i samband med när brottet har begåtts, i andra när dom har fallit).

³² Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 83.

15 §. Åklagaren kan också ge åtalsunderlåtelse om den unge har erkänt sitt brott. En åtalsunderlåtelse får inte villkoras. Den vanligaste formen av påföljd för båda ungdomsgrupperna som lagförs för brott är böter genom strafföreläggande eller dom. Den näst vanligaste påföljden för unga mellan 15-17 år är åtalsunderlåtelse.³³ 1 januari 2007 infördes ungdomstjänst som fristående påföljd och som är till de unga som inte har ett vårdbehov.³⁴

De straffrättsliga principerna om proportionalitet, förutsebarhet och rättsäkerhet måste dock ha fortsatt genomslag i påföljderna. Det är således inte den unges livssituation, exempelvis behovet av vård som skall bestämma påföljden.³⁵

3 Medling vid brott

3.1 Allmänt om medling vid brott

För att läsaren skall få en större förståelse för hur ungdomsbrottslighet kan hanteras vid sidan om rättssystemet och även inom rättssystemet kommer jag i kapitel tre att gå igenom bakgrunden till medling vid brott samt belysa olika medlingsformer som används idag i Sverige. Eftersom min fokus ligger på åklagarens roll och dennes hänsyn till medlingens roll i rättsprocessen beskriver jag även åtalsunderlåtelseinstitutet.

Det är allmänt sagt att det är staten som har det legitima bestraffningsmonopolet. Exempelvis har vi konstruerat domstolsförhandlingen till en avskuren process som sköts av externa aktörer, således inte av de berörda parterna. Det är polisen som utreder gärningen och åklagaren som åtalar gärningspersonen, advokaten som försvarar gärningspersonen och domstolen som bedömer om gärningen bryter mot lagen, om åklagaren kan bevisa att det finns uppsåt och vilken påföljd gärningspersonen skall dömas till. Det är fråga om en klinisk process och både brottsoffret som den misstänkte är således bifigurer. Straffet skall vara en proportionell, objektiv och human avvägning gentemot begångna brottet. Hämd är uteslutet.

I domstolen är brottsoffret förvisso målsägande, men i övrigt är det således själva gärningen som är i fokus. I vanliga fall har brottsoffret rollen som vittne om själva brottet när staten genomför sin straffinriktade domstolsförhandling. Själva rättsprocessen är därmed inriktad mot bevis- och påföljdsfrågor. Den som blir drabbad av ett brott traumatiseras oftast eftersom dennes världsbild och den personliga integriteten kränks. Offret behöver oftast bearbeta händelsen och

---

³³ Rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Brå, s. 364-365.

³⁴ Prop. 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 63 ff.

³⁵ SOU 2004:122, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 728.

framför allt få svar på varför just denne blev drabbad och av vilken orsak. Den bakomliggande konflikten i en rättsprocess kan bli helt obehandlad eftersom gärningspersonen inte behöver förklara sig och därav kan det bli ett känslomässigt tomrum för parterna i rättsprocessen.³⁶ Gärningspersonen är troligen mer fokuserad på att försvara sin oskuld än att ta ansvaret för gärningens konsekvenser, således kan processen i domstolen uppfattas som en ny konflikt-situation för parterna.³⁷ Medling kan vara ett verktyg för konfliktlösning och därmed ett sätt att ta sig vidare i livet.

Med medling sätts fokus på de personer som berörs av brottet. Detta innebär att brottet inte ses enbart som ett brott mot statens regler utan ett brott mot en annan person. Den bakomliggande konflikten lyfts fram i samband med en medling. Att medla vid brott innebär en balans mellan att låta medborgare utanför rättsväsendet hantera brottsoffrets och gärningspersonens konflikt kontra att låta en oberoende domstol döma i ärendet. Konflikten tas närmare medborgarna och det finns ett samhällsligt intresse att lösa konflikten genom att brottsoffret blir delaktig i processen och kan få upprättelse.

3.2 Medlingens utveckling i Sverige

Medlingsverksamheten för unga lagöverträdare har spontant vuxit fram i Sverige under de senaste årtiondena.³⁸ Behovet att reglera medlingen har utretts både i Sverige³⁹ och i Europa. EU har i ett rambeslut⁴⁰ ålagt varje medlemsstat att både uppmuntra medling vid brott i lämpliga fall och att försäkra att rättsväsendet tar hänsyn till eventuellt avtal som sluts vid ett medlingsmöte mellan brottsoffer och gärningsperson. Sedan 2002 finns det en lag i Sverige som säger att medling kan användas och från 1 januari 2008 är det obligatoriskt för kommunerna att erbjuda medling i samband med brott för de som är under 21 år.⁴¹ Syftet med att genomföra medling vid brott har bland annat varit att medlingen i sig kan vara förebryggande för fortsatt brottslighet och att medling kan vara ett led i gärningspersonens rehabilitering.⁴² Gärningspersonen får en insikt i gärningens konsekvenser och brottsoffret får tillfälle att bearbeta sina upplevelser av brottet.⁴³

---

³⁶ Zehr, *Changing lenses*, s. 19-32.

³⁷ Zehr, *Changing lenses*, s. 49.

³⁸ SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 9.

³⁹ En bra sammanställning av olika utredningar finns i prop. 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 101.

⁴⁰ Rådets rambeslut 2001:220, vilket skall vara genomförd från 22 mars 2006.

⁴¹ Den 1 januari 2008 infördes även en ny bestämmelse i 5 kap. 1 c § socialtjänstlagen. Kommunernas socialtjänst skall således ansvara för att medling skall kunna erbjudas när gärningspersonen är under 21 år.

⁴² SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 53.

⁴³ Prop. 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 102.

För att främja och legitimera medlingsverksamheten samt utifrån rättssäkerhetsskäl lagreglerades medling vid brott inför 2002.⁴⁴

De brott som medling gäller skall vara anmälda till polisen. Dessutom skall gärningspersonen ha erkänt gärningen eller det huvudsakliga ansvaret i den. Medling är helt frivilligt för båda parter och riktar sig främst till unga lagöverträdare. Syftet med medling är således inte att utreda brottet och ej heller att lösa komplicerade skadestandsfrågor även om deltagarna kan komma överens om ett gottgörelseavtal.⁴⁵ Det uppmärksammas att brottsoffret inte skall bli ett redskap för att ”bota” gärningspersonen, utan båda parterna skall få en positiv upplevelse av medlingen. Det är viktigt att brottsoffret inte blir kränkt vid medlingsförfarandet. Således har medlaren en viktig roll. Lagen utesluter inga brott för medling utan det är respektive medlare som får göra en avvägning om medling kan ske. Det är också sagt att ju allvarliga brottet är, desto större hänsyn måste tas till brottsoffret. Vid sexualbrott och så kallade brottsofferlösa brott kan det normalt sett inte vara lämpligt eller ens möjligt med medling.⁴⁶

Brå har haft regeringens uppdrag att göra medling tillgänglig i hela landet samt arbeta fram en likformig användning av medling för att tillgodose kraven på rättssäkerhet.⁴⁷ Brå:s uppdrag har varit att bidra med resurser för att utveckla medlingsverksamheten i kommunerna. I detta syfte har det även framarbetats en handbok som exemplifierar hur en medling kan organiseras samt ger förslag på checklistor och blanketter mm. Från 1 januari 2008 är det Socialstyrelsen tillsammans med länsstyrelserna som har tillsynsansvar för medlingen.

Det finns inga formella krav på utbildning för en medlare, utan denna kan vara en lekman eller anställd av socialtjänsten. Det som står i lagtexten är att en medlare skall vara opartisk, kompetent och rättrådig.⁴⁸

Den forskning som har funnits har fokuserat på familjemedling och medling enligt filosofin om reparativ rättvisa (restorative justice). Både EU som regeringens propositioner inklusive Brå:s handbok hänvisar till den reparativa formen av medling. Jag ämnar beskriva medlingen baserad på reparativ rättvisefilosofi och därefter återge även annan form av medling som kallas transformativ medling, vilken används främst i Västsverige. Kapitel tre avslutas med genomgång av åklagarens verktyg, åtalsunderlåtelse, som kan användas när medling genomförs.

---

⁴⁴ Prop. 2001/02:126, *Medling med anledning av brott*, s. 33.

⁴⁵ Vårdnadshavare skall normalt godkänna ett medlingsavtal eftersom ungdom under 18 år är omyndig, se vidare Föräldrabalken 9 kap. 1 § och jämför med 6 kap. 3, 11 och 12 §§, 10 kap 2 och 3 §§, och 12 kap. 1 §.

⁴⁶ SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 173.

⁴⁷ Brå *Medling vid brott En handbok*, s. 5

⁴⁸ Lag (2002:445) om medling med anledning av brott 4 §.

3.3 Medling baserad på reparativ rättvisa

Reparativ rättvisa kan definieras som en process i vilken parter som berörs av ett brott samlas för att tillsammans lösa hur man skall hantera följderna av brottet och dess verkningar i framtiden.⁴⁹ För den som begått ett brott innebär medlingen en möjlighet att ångra den brottsliga gärningen och få en möjlighet att förklara sig inför den drabbade. Gärningspersonen skall helst även be om ursäkt för sitt handlande alternativt för handlingens konsekvenser. För den som utsatts för ett brott innebär medlingen en möjlighet till upprättelse och gottgörelse. Det finns två sanktioner som gärningspersonen kan erbjuda brottsoffret i samband med medlingen. Det ena är oavlönat arbete och det andra är skadestånd. Medlingen är således inriktad som oftast mot försoning och rättvisa.

Filosofin om reparativ rättvisa har vuxit fram genom olika projekt runt om i världen under årtionden. Det finns omfattande litteratur av olika författare som är återkommande och jag har valt ut några av dessa för att ge en bild av denna rättsfilosofi. Den australiensiske kriminologen John Braitwaite anses vara en portalfigur som förespråkar reparativ rättvisa.⁵⁰ Braitwaite anser att ungdomar som begår brott känner skam och ånger och således är ”hans centrala tes att brottsligheten ökar när skam resulterar i stigmatisering och brottsligheten minskar när skam medför återintegration.” Vi människor är ömsesidigt beroende av varandra i vårt samhälle och denna filosofi innebär förenklat att den unge kan stötas ut från samhället genom att bli betraktad som kriminell eller återintegreras med hjälp av medling. Enligt den amerikanske universitetsprofessorn och grundaren av Centrum för rättvisa och fredsskapande vid Minnesota universitetet, Mark S. Umbreit, skall brottet i första hand ses som en konflikt mellan gärningspersonen och brottsoffret. Att straffa gärningspersonen är sekundärt, utan fokus ligger på att låta brottsoffret få bearbeta händelsen och få eventuell gottgörelse. Samtidigt är det viktigt att låta gärningspersonen ta ansvar för sina handlingar genom att denne ser konsekvensen av sina handlingar.⁵¹ Därmed stärks både brottsoffret och gärningspersonen genom att båda är delaktiga i processen.

En annan amerikansk pionjär, universitetsprofessorn vid Centrum för rättvisa och fredsskapande vid Eastern Mennonite universitetet Howard Zehr, lyfter fram vikten av att definiera själva målet med en medling baserad på reparativ rättvisa. Är målet att förebygga fortsatt brottslighet finns det en risk att brottsoffret hamnar i periferin och fokus sätts på gärningspersonen. Är målet att ha ett alternativ till fängelsevistelse för gärningspersonen finns det en risk att medlingen fokuserar på de grövre brotten och ur samhällsperspektiv negligeras de mindre

---

⁴⁹ Prop. 2001/02:126, *Medling med anledning av brott*, s. 8.

⁵⁰ Sehlin, *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?*, s. 43. Se även Zehr, *Changing lenses*, s. 269.

⁵¹ SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 48.

allvarliga brotten. Exempelvis lågprioriteras inbrott även om dylika brott har behov av bearbetning genom medling ur brottsofferperspektiv. Är målet att få en försoning mellan brottsoffret och gärningspersonen är själva samtalet mellan parterna viktigt. Det sistnämnda ställer krav på medlaren eftersom det inte är gottgörelseavtalet som är i fokus utan samtalet kommer att behandla känslor och attityder.⁵²

Enligt Zehr är användningen av rättssystemet viktig när det kommer till gärningar som orsakar avskräckande eller väldigt allvarliga konsekvenser genom att straffandet skall kvarstå. När det gäller mer ordinära brott bör tankesättet flyttas från straffande till nyare sätt. Således bör synen på den som begår en kriminell handling ändras från att denne inte gör handlingen mot staten utan mot samhällets medborgare. Det är dock noterbart att medlingsförfarandet enligt filosofin om reparativ rättvisa är en främmande fågel när den skall anpassas in i ett rättssystem.⁵³ Denna filosofi kan vara svår att använda när exempelvis ett mobbningsoffer står åtalad för misshandel av sina plågoandar. Vem är den egentliga gärningspersonen och vem skall leverera ursäkten i ett eventuellt medlingsförfarande?

3.4 Transformativ medling

Mitt intresse för detta examensarbete växte fram vid en föreläsning⁵⁴ med medlaren Bernard de Roux. Han föreläste om medling och utgick från Göteborgsmodellen som baserar på transformativ medling. Göteborgs kommun arbetar således inte efter Brå:s medlingsmodell, vilken baserar på reparativ rättvisa. Tanken är att berörda personer själva styr medlingens upplägg och att inget brott är undantaget för medling.

Ramverket till transformativ medling skrevs av Robert A. Baruch Bush och Joseph P. Folger i ”The Promise of Mediation”⁵⁵. Författarna lyfter fram kritiken mot den ”konventionella” medlingen för att den är institutionell. Medlingen används i syfte att kontrollera, tygla och klara upp konflikter och detta ses som någonting negativt av författarna.⁵⁶ Transformativ medling ser positivt på konflikter eftersom dessa utvecklar människan. Fokus ligger på bekräftelse av individen och uppbyggnad av dennes självkänsla, på engelska recognition and empowerment.

---

⁵² Zehr, *Changing lenses*, s. 170-171.

⁵³ Zehr, *Changing lenses*, s. 180-181. Zehr gör jämförelser med bibeln och det går troligen inte att komma ifrån att det västerländska samhället är präglad av bibeln. Det känns dock lite främmande i det svenska sekulariserade samhället att citera bibelord.

⁵⁴ Föreläsning den 9 november 2009 inom kursen straff- och straffprocessrätt på Juridiska institutionen i Göteborg.

⁵⁵ Baruch Bush, Folger, *The Promise of Mediation*, 1994.

⁵⁶ Baruch Bush, Folger, *Transformativ medling*, s. 14.

Baruch Bush och Folger har utvecklat och förtydligat idéerna om konfliktinterventionens teori och praktik. Människor som har en konflikt söker aktivt en transformation av situationen genom växelverkan mellan berörda personer. Även om konflikten inte löses under medlingen är det parterna som har beslutanderätten om vad som är på agendan, hur diskussionen förs framåt och när det är dags att avsluta samtalet. Medlaren skall överlåta styrningen till parterna och genom aktiv lyssning reflektera och återspegla vad som sägs under medlingen.⁵⁷ Skyddet för att ingen kränks under medlingen är att parterna har beslutanderätten att när som helst avsluta och avlägsna sig från mötet. Filosofin är att parterna inte behöver skyddas av en tredje part utan var och en stärker sin självkänsla och har då en förmåga att kunna ta beslut i sina egna angelägenheter.⁵⁸ Genom att parterna blir medvetna om hur man blir mer självupptagen vid konflikt får de som bonus, tillgång till verktyg för att kunna hantera framtida konflikter.⁵⁹

Själva brottet ses som en förseelse mot gällande lag och grunden till brottet orsakar en konflikt eller är beroende av en större konflikt.⁶⁰ Konflikten i sig ses inte negativ eftersom konflikten omvandlas under mötet mellan parterna.⁶¹

Denna form är inte ute efter ursäkten i sig utan istället är målet att både gärningspersonen och brottsoffret skall stärkas som individer genom att de tillsammans samtalar om brottet som har varit. Tanken är att allt som kan vara aktuellt vid medling pga. brott kan tas upp i medlingen. Inga brott eller samtalsämnen undantas och parterna samtalar utan styrning av medlaren.

Val av medlingsfilosofi är beroende av om medlaren tror på den enskilda människan och dennes förmåga att hantera konflikter eller om medlaren vill ha ett synligt avslut av medlingsärendet.

3.4.1 Är vissa brott olämpliga för medling?

Det som är intressant är att vissa våldsbrott exkluderas idag från medling. Lagen begränsar förvisso inte möjligheten, men Brå och förarbeten till lagen påpekar att vissa sexualbrott troligen inte lämpar sig för medling. Eftersom medling bygger på frivillighet är det viktigt att inte utesluta olika brott från medling. Det är ändå brottsoffret som behöver återfå kontrollen av sitt liv och gärningspersonen behöver få en förståelse för vilka konsekvenser dennes handling har medfört.

Medlingsverksamheten vid Göteborgs stad har exempelvis genomfört medling i ett hatbrott. Den drabbade ville absolut träffa gärningspersonen även om denne skulle förklara att han inte

---

⁵⁷ Baruch Bush, Folger, *Transformativ medling*, s. 184.

⁵⁸ Baruch Bush, Folger, *Transformativ medling*, s. 193-194.

⁵⁹ Baruch Bush, Folger, *Transformativ medling*, s. 95.

⁶⁰ Le Roux, artikel *Restoration or Transformation*, s. 17.

⁶¹ Le Roux, artikel *Restoration or Transformation*, s. 12.

ångrade sin gärning eftersom denne hatade personer med brottsoffrets bakgrund. Det var således inte en fråga om att få en ursäkt eller få fram ett gottgörelseavtal, utan medlingen gick ut på att brottsoffret kunder återta kommandot över sitt liv genom att få samtala med gärningspersonen. Detta var möjligt då medlaren lät brottsoffret och gärningspersonen styra samtalet och dess innehåll. Det fanns således ingen färdig agenda att följa.⁶²

I Danmark sker medling även vid våldtäkt. Kravet på att gärningspersonen skall ha erkänt sin gärning frångås vid medling i samband med detta brott. Det är inte många ärenden som leder till faktisk medling, men det grundläggande är att brottsoffret får kontroll över händelsen och klarhet i vad hon vill. Enligt Karin Sten Madsen, som arbetar vid Centrum för sexuella övergrepp i Köpenhamn, har denna medling kommit till genom att vissa brottsoffer har själva initierat denna form istället för terapeutiska samtal.⁶³ Detta är intressant eftersom en enkätundersökning⁶⁴ gjord i Sverige visar att ungdomars syn på våldtäkt är förhandlingsbart vilket medför att förhandlingsutrymmet ökar för pojkar och därmed minskar för flickor. Ungdomarna ändrar sin syn på våldtäkt beroende på sammanhanget och andras reaktion. Här kan man filosofera över hur ett idealiskt brottsoffer skall reagera i samband med brott av sexuell karaktär. Ändras exempelvis synen på själva brottet om brottsoffret vill vara delaktig i medling och kommer gärningspersonen att förstå att handlingen var brottsligt? Kommer handlingsutrymmet för pojkar att minska tack vare medling i brott av sexuell karaktär och kan brottsoffret återta kontrollen över sin livssituation?

Hur intressant det är skulle kunna vara att närmare undersöka medlingen ur genusperspektiv kommer jag att lämna ämnet eftersom mitt intresse är fokuserat på medling ur rättsperspektiv. Men, jag återkommer till detta i mina slutsatser.

3.5 Medlingen i rättsprocessen

Brå har uppmärksammat vikten av att ha en enhetlig syn på medling i hela Sverige och genom hela rättskedjan. Brå har haft regeringens uppdrag⁶⁵ att bygga upp medlingsverksamheten och även utbilda medlare. Likväl har Brå påpekat att polisen, socialtjänsten och åklagarna är viktiga samverkansparter för en enhetlig fungerade rättsprocess.

---

⁶² Intervju med le Roux, medlare vid Göteborgs Stads Medlingsverksamhet, 2010-11-16.

⁶³ Sten Madsen, artikel *How could you do this to me?*.

⁶⁴ Estrada, Flyghed, (red.). *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 2007, s. 76-78, med hänvisning till Jeffner, S *Liksom våldtäkt, typ... Om ungdomars förståelse för våldtäkt*, 1998, Utbildningsbolaget, Brevskolan.

⁶⁵ Brå, *Medling vid brott – en sammanfattning av Brå:s femåriga regeringsuppdrag*, 2008.

I Sverige har medlingen fått en kompletterande roll i rättsprocessen. Det har utretts⁶⁶ att medling inte skall vara en påföljd i straffsystemet och inte heller ge åklagaren möjlighet att ge villkorade åtalsunderlåtelse. För att ge medlingen en starkare ställning i rättssystemet föreslog regeringen i samband med senaste lagändringen att den unges vilja för att medling kommer till stånd skall särskilt beaktas vid eventuell åtalsunderlåtelse. Medlingen skall dock inte vara en del i påföljds-systemet, men den unges vilja bör beaktas i sammanhanget. Med ändringen anser regeringen att antalet åtalsunderlåtelse bör öka.⁶⁷ Det skyndsamhetskrav som reglerar rättsprocessens handläggning av ungdomsären den bör, enligt statistik från Brå, inte komma i konflikt med flertalet av medlingsärendenas genomloppstid inom socialtjänsten. De preliminära uppgifter som Brå redovisar genomförs en medling inom fyra veckor i drygt hälften av medlingsärendena. Upp till 76 % av medlingsärendena genomförs inom sexveckorsfristen.⁶⁸

Rutinen som är framtagen under senare år rekommenderar att polisen frågar gärningspersonen om han eller hon är intresserad av medling. Detta meddelas senare till socialtjänsten som hanterar medlingsärenden i de flesta kommunerna. Även åklagaren blir informerad. Denne kan då ta hänsyn till processen och låta den strama tidshanteringen som finns gällande ungdomsbrottslingar dra ut på tiden. Det räcker med gärningspersonens vilja att ta del av medling för att åklagaren kan ge åtalsunderlåtelse. Är brottet grövre kan åklagaren och sedermera domstolen ta hänsyn till att gärningspersonen har deltagit i medlingen och därmed förmildra påföljden.⁶⁹

3.5.1 Medling i de nordiska länderna

Intresset för medling i samband med brott finns även internationellt. Jag ger här en kortfattad beskrivning om hur det ser ut i tre av våra nordiska länder. Jag hänvisar den intresserade läsaren att ta del av mer material som finns i de olika statliga utredningarna gällande ungdomsbrottslighet.⁷⁰

Den norska kriminologen Nils Christie lade redan 1977 fram förslag på förändringar av det rådande rättssystemet. I den ofta citerade artikeln, *Conflicts as property*,⁷¹ lyfter han fram att särskilt brottsoffret men även förövaren blir framtagna rätten att lösa en konflikt. Christie anser att när rättsprocessen blir en avskalad process vari de medverkande representeras av advokater och staten genom åklagaren, finns en risk att befolkningen segmenteras i samhället. Med

⁶⁶ SOU 2004:122, *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 428.

⁶⁷ Prop. 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 107-108.

⁶⁸ Prop. 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*, s. 109.

⁶⁹ SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 58.

⁷⁰ Se källhänvisningen för utredningarnas namn.

⁷¹ Christie, artikel *Conflicts as property*.

segmentering avses att avpersonaliseringen av det sociala livet leder till avståndstagande från medmänniskorna. Förslaget Christie presenterade kan ses som en av grunderna till utvecklingen av medling och reparativ rättvisa främst i Norge men även i övriga västvärlden.

Norge har arbetat en längre tid med medling i samband med brott och arbetet har inspirerats av Christies artikel. I Norge kan medling göras i stället för en rättsprocess. Det är endast grövre brott som måste tas upp i en rättegång.⁷² Efter det att förundersökningen är avslutad fattar åklagaren beslut om att överlämna ärendet till medling. Medlingen sker således efter polisutredningen men innan ärendet har rättsligt avgjorts. Således får parterna tillfälle att själva lösa konflikten genom Konfliktrådet omsorg. Om medling inte leder till avtal återförs ärendet till åklagaren som fortsätter processen i rätten.⁷³

I Finland kan förlikning mellan parterna leda till åttelseftergift alternativt att gärningen inte leder till straff.⁷⁴ Medlingen är frivillig för båda parter och betraktas som ett diversionsinstrument. Medlingen är inte beroende av rättsprocessen och kan ske när som helst under eller efter denna.⁷⁵

I Danmark har användningen av medling i samband med brott kommit igång först under senaste årtiondet och medlingen ses om ett komplement till den ordinarie rättsprocessen. Åklagaren kan ge åtalsunderlåtelse om medling har skett. Även domstolen kan senare väga in medlingsförfarandet vid eventuell påföljd.⁷⁶

3.6 Åtalsunderlåtelse

När Christie la fram sin artikel 1977 påpekade han att det inte har upfunnits något ”botemedel” för kriminalitet. Därför behövs det alternativa angreppssätt på kriminalitet än placering i fängelse.⁷⁷ I Sverige har vi arbetat fram olika diversionsmodeller av olika skäl. Exempelvis är det samhällsekonomiskt bättre med att erbjuda elektronisk övervakning, så kallad fotboja, istället för att placera de som begår brott i fängelse. Vi vill ha en humanistisk människosyn gällande våra unga lagöverträdare och försöker i processen undvika häktning och rättegång genom att tillåta åklagaren att besluta om åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande.⁷⁸

---

⁷² Sehlin, *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?*, s. 18.

⁷³ SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 102.

⁷⁴ Sehlin, *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?*, s. 19.

⁷⁵ SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 99.

⁷⁶ SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 98.

⁷⁷ Christie, artikel *Conflicts as property*.

⁷⁸ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 32-33.

Åtalsunderlåtelse är ett redskap som åklagaren kan använda sig av om den unge är en första-gångsförbrytare och den unge blir föremål för åtgärder från de sociala myndigheternas sida eller brottet ifråga är ett mindre allvarligt brott alternativt skett av okynne, enligt LUL 16 och 17 §§.⁷⁹ En förutsättning för att ge åtalsunderlåtelse är att det inte strider mot något väsentligt enskilt eller allmänt intresse. De riktlinjer som Riksåklagaren har tagit fram presumerar att åtal inte skall väckas i ungdomsärenden. Tanken är att ansvaret för ungdomar skall ligga på socialtjänsten och inte på kriminalvården.⁸⁰

Vid en historisk återblick återfinns att åtalsunderlåtelseinstitutet skärptes 1988⁸¹ med skötsamhetskrav vilket innebär att en åtalsunderlåtelse kan återkallas och omvandlas till annan påföljd om den unge lagöverträdaren fortsätter att missköta sig, se LUL 22 §. Skärpningen var en följd av att den allmänna debatten ansåg att det fanns en risk att den unge lagöverträdaren inte förstod allvaret av sitt brott och samhällets reaktion på det. Enligt propositionen ville man med skärpningen mer markera reaktioner på ungdomarnas brott. Vidare framhölls det betydelsefulla att den unge försöker avhjälpa skadan av sitt brott och ställer till rätta, se LUL 17 § 3 st.⁸²

Ny skärpning gjordes 1995 då det sades vara olämpligt med åtalsunderlåtelse om den unge tidigare har begått brott, se LUL 17 § 4 st. I propositionen uppmärksammades åter vikten av att den unge lagöverträdaren skulle ta konsekvensen för sina handlingar.⁸³ Samtidigt infördes även större krav på föräldramedverkan och socialtjänstens involvering i lagföringsprocessen. Genom att åklagaren muntligt meddelar åtalsunderlåtelse markeras brottets allvar både snabbare och tydligare. Samtidigt klargörs föräldrans ansvar eftersom vårdnadshavaren skall närvara vid tillfället.⁸⁴

Utrymmet för att meddela åtalsunderlåtelse utvidgas för första gången på tjugo år 2007, genom att medlingens roll stärks. Medling blir således en särskild grund för att meddela åtalsunderlåtelse. Även teorin om reparativ rättvisa verkar vara på frammarsch.⁸⁵

Om åklagaren beslutar om åtalsunderlåtelse får detta beslut inte villkoras. Däremot kan åklagaren ta hänsyn till om den unge lagöverträdaren har en vilja att gottgöra målsägande eller delta i

---

⁷⁹ I LUL finns särskilda regler om åtalsunderlåtelse för den som har begått brott före 18 års ålder och enligt 1 § 2 st. LUL är LUL:s regler primära i förhållande till motsvarande regler i rättegångsbalken (RB). Det innebär att åtalsunderlåtelse enligt RB 20 kap. 7 § endast får meddelas då förutsättningar för åtalsunderlåtelse enligt LUL inte föreligger.

⁸⁰ RÅR 2006:3 *Handläggning av ungdomsärenden*, s. 6-7.

⁸¹ Prop. 1987/88:135 s. 14.

⁸² Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 39, se även prop. 1987/88:135 s. 25.

⁸³ Prop. 1994/95:12 s. 25.

⁸⁴ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 40-41, se även prop. 1994/95:12 s. 89.

⁸⁵ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 47.

medling.⁸⁶ Åklagaren kan förlänga tidsfristen om den unge skall delta i ett medlingsförfarande. Det räcker inte enbart med gärningspersonens intresse för att delta i medling för att tidsfristen kan förlängas, utan företrädare för medlingsverksamheten bör meddela att förutsättningarna för ett medlingsmöte är utredda och ett möte är inplanerat. Det är dock noterbart att den unges deltagande i medling inte får vara avgörande vid beslut om åtalsunderlåtelse utan det är brottets art och omständigheterna kring brottet som har störst betydelse.⁸⁷

3.6.1 Statistik över åtalsunderlåtelse mm.

I snitt har 15 000 15-17 åringar lagförts per år de senaste årtiondena. Mellan 1980-2005 minskade antalet åtalsunderlåtelse och strafföreläggande kontra domar.⁸⁸ Granath lyfter fram att minskningen beror på att lagen har ändrats, exempelvis när det skedde en skärpning av åtalsunderlåtelseinstitutet vid återfall i brott. Enligt Granath har dock minskningen skett oavsett lagändringarna.⁸⁹ Granath påpekar att idag är det inte den unges ålder i sig som påverkar om åtalsunderlåtelse används utan åklagaren tar hänsyn till vilken brottstyp som det är fråga om. 1980 gav misshandel, olaga hot och bilstöld oftare åtalsunderlåtelse, men leder idag till en domstolsförhandling.⁹⁰

Enligt diversionsprincipen borde antalet strafföreläggande och åtalsunderlåtelse öka gällande ungdomar kontra antalet domar. Eftersom medlingen skulle bli en särskild beaktelsepunkt för åklagaren gällande åtalsunderlåtelse, ansåg utredningen om medling vid ungdomsbrott från 2000 att antalet åtalsunderlåtelse skulle öka. Således skulle kostnaden för rättsväsendet minska om medling vid brott skedde innan åtal väcktes.⁹¹ Den statistik som Brå redovisar gällande lagförda brott och hur många som fick åtalsunderlåtelse har varierat med tiden.⁹² Åtalsunderlåtelse ges främst inom brottskategorin snatteri följt av skadegörelse. Inom dessa brott använder sig åklagaren även av alternativet böter.⁹³

Granaths studie sträcker sig fram till 2005 och inkluderar inte de lättnader som tillkom 2008 i åklagarens möjlighet att ge åtalsunderlåtelse. Jag har via Brå:s hemsida fått fram aktuell statistik gällande åtalsunderlåtelse under den kompletterande perioden 2006-2009, se tabell på nästa sida.

---

⁸⁶ RÅR 2006:3 *Handläggning av ungdomsärenden*, s. 22.

⁸⁷ Thunved, Clevesköld, Thunved *Sambället och de unga lagöverträdarna*, s. 140.

⁸⁸ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 50, 54-55.

⁸⁹ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 56.

⁹⁰ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 58.

⁹¹ SOU 2000:105, *Medling vid ungdomsbrott*, s. 190.

⁹² Rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Brå, s. 50.

⁹³ Rapport 2008:23 *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, Brå, s. 366.

Antalet lagförda ungdomar för brott inom brottsbalken har ökat från tidigare snittet på 15 000 till 18 000. Samtidigt har även antalet åtalsunderlåtelse ökat under denna tidsperiod. Det som är intressant är att antalet domar håller sig jämförelsevis konstant. Således har det skett en minskning på användningen av böter och strafföreläggande till förmån för åtalsunderlåtelse.⁹⁴

Lagförda ungdomar mellan 15-20 år för respektive år för brott mot brottsbalken

År /	Åtalsunderlåtelse	Strafföreläggande	Böter	Domslut	Summa lagförda
1981*	ca. 8 400	..	..	ca. 3 000	..
1993	ca. 4 000	..	..	..	..
1999**	3 163 (20 %)	4 455 (28 %)	3 137 (20 %)	8 182 (52 %)	15 800
2005	2 532 (16 %)	4 155 (27 %)	2 706 (18 %)	8 747 (57 %)	15 434
2006	3 953 (24 %)	3 229 (20 %)	2 900 (18 %)	9 274 (56 %)	16 456
2007	5 144 (31 %)	2 223 (13 %)	2 234 (13 %)	9 431 (56 %)	16 798
2008	5 618 (31 %)	2 257 (12 %)	2 497 (14 %)	10 235 (57 %)	18 110
2009	6 248 (34 %)	2 209 (12 %)	2 339 (13 %)	10 085 (54 %)	18 542

* Statistik 1981-2005 sammanställt av Granath. Jag redovisar enbart 1981 och 1993.⁹⁵

** Statistik 1999, 2005-2009 via Brå:s hemsida⁹⁶

Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Stockholm planerade att under 2008 granska vilken omfattning och på vilket sätt medling skulle påverka antalet åtalsunderlåtelse.⁹⁷ Detta projekt genomfördes tyvärr inte.⁹⁸ Jag tolkar tabellen ovan som att det inte går att läsa om medlingsverktyget gör någon skillnad i sig, utan att det är de nya riktlinjerna⁹⁹ från Riksåklagaren som ger allmän effekt för ökningen av åtalsunderlåtelse. Det är noterbart att åklagarmyndigheten gjorde en omorganisation 2005 och har därefter i sina verksamhetsplaner uttryckt att genom effektivisering minska genomströmningstiden och öka antalet lagförda, vilket också har skett.¹⁰⁰

⁹⁴ Enligt Brå:s statistik på deras hemsida. Vänligen observera att jag använder mig av rådata som finns på deras hemsida.

⁹⁵ Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 50, 54-55.

⁹⁶ Ev. variation beror på att jag har tagit rådata från Brå:s hemsida, istället för att fortsätta med Brå:s och Granaths studie. Jag vill med statistiken visa en ändring av trenden.

⁹⁷ Åklagarmyndigheten Verksamhetsplan 2008.

⁹⁸ Svar via mail från Eva Schelin, Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum i Stockholm den 25 mars 2011.

⁹⁹ Riktlinjer för enhetlig tillämpning av LUL, RÅR 2006:03 *Handläggning av ungdomsären den*.

¹⁰⁰ Åklagarmyndigheten, Verksamhetsplan 2007, 2008, 2009 och 2010.

4 Hur fungerar medlingen idag?

För att läsaren skall få en större förståelse för hur medlingen fungerar i praktiken beskriver jag i kapitel fyra de olika yrkesrollerna som är inblandade då unga lagöverträdare uppmärksammas av våra myndigheter. Jag beskriver även den samordning som görs och som krävs för att fånga upp dessa ungdomar. Detta kapitel är således delvis byggd på de intervjuer jag har genomfört med olika personer som hanterar ungdomar som begår brott inom mitt närområde, Skövde och i viss mån Göteborg, och delvis på de lagar och riktlinjer som finns. Jag vill klargöra att beskrivningen inte är allmängiltig eftersom varje kommun och distrikt har olika arbetssätt.

Sedan 1 januari 2008 har kommunerna ett obligatoriskt ansvar att erbjuda alla unga lagöverträdare mellan 15-21 år medling vid brott. Eftersom lagen är en ramlag kan kommunerna exempelvis välja mellan att använda sig av lekmän eller av medlare via socialtjänstens omsorg. Hela rättsprocessen, från polisen till domstolsväsendet, bör utse personal med särskild kunskap och intresse om ungdomar. För att unga lagöverträdare skall få förståelse för brottets konsekvenser är det även viktigt att ärenden hanteras snabbt.

Syftet med att införa obligatorisk medling i samband med brott har diskuterats. Om fokus huvudsakligen ligger på att minska risken för återfall för brott bör medling ske när ungdomen begår strategiska brott, nämligen tillgrepp av fortskaffningsmedel, rån och stöld.¹⁰¹ Under försöksverksamheten har Brå samlat in medlingsprotokoll för att följa upp vilka brott som leder till medling. Flest medlingar har skett vid brottstypen snatteri följt av misshandel och skadegörelse, se tabell nästa sida.

---

¹⁰¹ För mer ingående beskrivning av strategiska brott, se avsnitt 2.4 ovan.

De vanligaste brottstyperna under försöksverksamheten¹⁰²

Brottstyp	Antal	Procent
Snatteri	1 116	31
Misshandel	646	18
Skadegörelse inkl. klotter	581	16
Stöld, olika typer	441	12
Olaga hot	198	6
Inbrott	106	3
Ofredande, inkl. sexuellt ofredande	106	3
Rån	82	2
Våldsbrott, exkl. misshandel	29	0,8
Övriga brott	243	7
Totalt brottshändelser	3 548	99

Tabellen över brottstyperna vid medlingsverksamheten skall jämföras med de brott som ungdomar har begått under samma period, dvs. år 2003-2007. Lagföring över 1 000 personer per år redovisas samt, för jämförelse, även några av de brottstyper som redovisas i Brå:s försöksverksamhet. Jag har även tagit med de strategiska brotten, se tabell nedan.

Antalet lagförda ungdomar mellan 15-20 år för respektive år för brott mot brottsbalken uppdelad på vissa brottstyper.¹⁰³

Brott	2003	2004	2005	2006	2007
Snatteri	3 437	4 241	4 053	4 226	4 151
Misshandel	2 255	2 244	2 325	2 767	2 877
Stöld *	2 171	2 476	2 352	2 214	2 300
Skadegörelse	1 129	1 280	1 248	1 495	1 635
Tillgrepp av fortskaffningsmedel *	830	685	582	641	583
Rån *	464	392	489	490	461
Olaga hot	254	279	269	314	304
Ofredande	163	171	205	227	238
Totalt brott mot brottsbalken	14 422	15 806	15 434	16 456	16 798

* Dessa klassas som strategiska brott.

¹⁰² Baserat på medlingsprotokoll inkomna till Brå under deras regeringsuppdrag. Brå, *Medling vid brott, en sammanfattning av Brå:s femåriga regeringsuppdrag*, 2008, s. 15. Medlingen var under uppbyggnad under denna period.

¹⁰³ Ev. variation gentemot andras siffror beror på att jag har tagit rådata från Brå:s hemsida utan bearbetning.

Det är påtagligt att de medlingar som har genomförts inte har effekt i statistiken eftersom antalet medlingar under försöksperioden är marginell jämfört med antalet lagförda brott under samma tidsperiod. Antalet lagföringar håller sig på samma nivå för varje brottstyp under tidsperioden. Medlingen har varit fokuserad på de ungas frekvent lagförda brott. Dock verkar ingen medling ha skett för det strategiska brottet tillgrepp av fortskaffningsmedel. Även om bilstölder nuförtiden leder till en domstolsprocess istället för åtalsunderlåtelse borde medling ske även för dessa brott för att motverka en framtida fortsatt kriminalitet hos den unge. Mer om detta i kapitel 5, där jag redovisar den svenska forskningens resultat om medling vid brott.

4.1 Polisens roll

Polisen är den som först kommer i kontakt med ungdomar som begår brott. Om det är fråga om förundersökning mot en person mellan 15-17 år gäller LUL:s särskilda föreskrifter. Förundersökningen leds av polisen, såvida inte påföljden för brottet kan leda till fängelse för då leds förundersökningen av en åklagare enligt LUL 3 §.¹⁰⁴ Om ungdomen erkänner delaktighet i brottet skall polisen fråga densamma om denne vill delta i medling, LUL 6 §. Finns det intresse informerar polisen medlingsverksamheten. Polisen skall även meddela socialtjänsten om någon under 18 år är skäligen misstänkt för brott, LUL 6 §. Är den som är under 18 år misstänkt för ett brott startar även sexveckorsfristen då utredningen skall vara klar och åklagaren skall ta ställning om åtal skall väckas. Det är också noterbart att ungdomligheten uppmärksammas på brottsoffersidan genom att ett brottsoffer, som är under 18 år, skall inom tre månader få besked om förundersökningen.

Som tidigare nämnts skall vårdnadshavaren involveras i processen eftersom det rör sig om unga lagöverträdare och oftast även unga brottsoffer. Här upplevs en balansgång därför att vårdnadshavarens närvaro kan påverka utredningen negativt. Den unge misstänkte vill inte alltid prata när vårdnadshavaren är med i förhöret alternativt kan vårdnadshavaren skydda det unga vittnet eller brottsoffret genom att be denne att inte medverka.¹⁰⁵

Eftersom en förundersökning oftast startar med ett målsägandeförhör, och för att effektivisera medlingsprocessen, kan polisen fråga målsägande om dennes intresse att delta vid en eventuell medling redan vid detta förhör. Målsägandes intresse antecknas. När den misstänkte har hittats

---

¹⁰⁴ Se även Åklagarmyndighetens och Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål, ÅFS 2005:9, ändrad 2009:2, RPSFS 2009:11 och FAP 403-5.

¹⁰⁵ Intervju med Marlene Andersson Wikman, förundersökningsledare vid polisen i Skövde, 2010-11-29.

och blivit förhörd samt fått frågan om intresse att delta i medling, lämnas uppgiften om bådas intresse till socialtjänsten och åklagaren.¹⁰⁶

4.2 Socialtjänstens roll

Det är socialtjänstens i respektive kommun som ansvarar för medlingsverksamheten och det är oftast dess personal som utbildades av Brå under försöksperioden. Medlingsverksamheten regleras i Socialtjänstlagen 5 kap. 1 c §. Socialtjänsten begränsar inte sin medlingsverksamhet inom lagens ram utan socialtjänsten har möjlighet att medla när ungdomar är från 12 år och äldre. På detta sätt finns det en möjlighet att stävja ungdomarnas aktivitet innan de kommer upp i en ålder som medför lagföring.

Medlingen är således en kommunal angelägenhet och skall ingå i kommunens budget. Resursfrågan innebär att rättssäkerheten kan äventyras då mindre kommuner inte kan ha samma möjlighet att erbjuda medling. Inom Västra Götaland var det endast 24 % av de medlingsbara ärendena som ledde till medling. Under 2007 var genomsnittet i Sverige 27 % enligt Brå:s kartläggning. Brå ser ett tydligt samband mellan de kommuner som har avsatt personalresurser och antalet genomförda medlingar.¹⁰⁷ I mindre kommuner ingår medlingsuppdraget som en del av tjänsten, medan medelstora och stora kommuner kan ha renodlade medlingsverksamheter.¹⁰⁸ Olika kommuner har även olika delegationsordning vilket leder till att, exempelvis i Skövde kommuns fall, skall socialnämnden besluta om alla insatser som kräver resurser.¹⁰⁹

En enkätundersökning¹¹⁰, gjord i uppdrag av Kommunförbundet Norrbotten, har kartlagt socialtjänstens medlingsverksamhet. Alla kommuner erbjuder idag, antingen själva eller i samarbete med andra kommuner, medling. Om medling inte genomförs beror det främst på att brottsoffret eller gärningspersonen inte är motiverade att delta. Det inträffar också att en åklagare inte vill att medlingsärendet skall påverka förundersökningen eller rättsprocessen och tillåter därav inte medlingsstart förrän rättsprocessen är klar. Detta kan innebära att parternas intresse för medling svalnar.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Intervju med Marlene Andersson Wikman, förundersökningsledare vid polisen i Skövde, 2010-11-29.

¹⁰⁷ Länsstyrelsen Västra Götaland, *Kan kommunerna erbjuda medling när unga under 21 år begått brott?*, 2009.

¹⁰⁸ Brandlöv, *En kartläggning av socialtjänstens medlingsverksamhet*, 2009, s. 14 och s.16. Enligt Kommunförbundets definition (1993) har en mindre kommun <15 000 invånare, medelstor 15-50 000 invånare och en stor >50 000 invånare.

¹⁰⁹ Intervju med Malin Glimsveden och Kent Karlsson, medlare inom socialtjänsten i Skövde, 2010-11-11.

¹¹⁰ Brandlöv, *En kartläggning av socialtjänstens medlingsverksamhet*, 2009.

¹¹¹ Brandlöv, *En kartläggning av socialtjänstens medlingsverksamhet*, 2009, s. 18.

Socialtjänsten skall utöver erbjudandet av medling även utreda den enskilde förövarens vårdbehov. Eftersom proportionalitetsprincipen skall råda inom rättsprocessen och socialtjänstlagens ledstjärna är behovsprincipen¹¹² kan det här uppstå diskrepens mellan vårdbehovet och lagens krav på straff. Socialtjänstens utredning ser på den enskilde lagöverträdaren och dess behov medan rättsprocessen har fokus på det enskilda brottet. Det är slutligen varje socialnämnd som beslutar i ärendet, dvs. socialtjänstens arbete är starkt politiskt organiserad.¹¹³

Tyvärr krockar även åklagarnas tidsram på 6 veckor med Socialtjänstlagens frist på 4 månader för när en utredning måste vara klar. Socialtjänsten skall således egentligen leverera både en utredning¹¹⁴ och även genomföra en medling i princip inom 1-2 veckor. De olika myndigheterna löser detta praktiskt genom en god dialog. Exempelvis träffar socialtjänstens medlare i Skövde polisens ungdomsutredare en gång i veckan för att gå igenom aktuella ärenden. De har även en direktkontakt med ungdomsåklagarna. Om den unge är redan känd av socialtjänsten kan utredningen göras snabbare.¹¹⁵

I Skövde har man arbetat med medling långt innan lagens tillkomst. Anledningen är att de som arbetar med ungdomar ser det positiva att dessa ungdomar, både som gärningsperson och som brottsoffer, får direkt koppling till vad brottet har lett till. Enligt Brå:s handbok skall en medling inte pressas fram utan både gärningspersonen och brottsoffret skall tillfrågas om deras intresse för att delta i medling. Det bör även ske separata förmöten innan själva medlingsmötet kan genomföras. I ett medlingsmöte är det vanligt att gärningspersonen använder sig av så kallade neutralisationstekniker¹¹⁶ för undgå känna ansvar för sin handling. Därför diskuterar man inte om själva brottet utan varför gärningspersonen begick den brottsliga handlingen. Således, när brottsoffret i en medlingssituation ställer sin vanligaste fråga, ”varför blev jag drabbad?” får gärningspersonen en insikt i konsekvensen av sin handling och får lugna brottsoffret med svaret att det inte har varit något personligt. Erfarna medlare har förvisso utbildats enligt Brå:s koncept om reparativ rättvisa, men medlarna påpekar att det växer fram ett individuellt arbetssätt. Varje medling anpassas till aktörerna.¹¹⁷

---

¹¹² Behovsprincipen innebär exempelvis när det gäller varaktighet, att insatsen skall pågå så länge den behövs – och inte längre. Det är sällan möjligt att förutse varaktigheten med bestämdhet.

¹¹³ Brå rapport 2002:19 *Vad händer med unga lagöverträdare*, s. 41.

¹¹⁴ En utredning som mynnar i socialnämndens yttrande av den unga lagöverträdaren enligt LUL 11 §.

¹¹⁵ Intervju Malin Glimsveden och Kent Karlsson, medlare inom socialtjänsten i Skövde, 2010-11-11.

¹¹⁶ Sarnecki, *Brottsligheten och samhället*, s.84-85.

¹¹⁷ Intervju med Malin Glimsveden och Kent Karlsson, medlare inom socialtjänsten i Skövde, 2010-11-11.

Gällande de äldre ungdomarna, 18-21 år, är det vuxenenheten inom Skövde kommuns socialtjänst som handlägger dessa ärenden efter förmedling från frivården. Göteborgs stad har en renodlad medlingsverksamhet och de hanterar alla ungdomar under 21 år som vill ha medling.

4.3 Kriminalvårdens roll

Om den unge lagöverträdaren har fyllt 18 år vid brottstillfället är det kriminalvården och då främst frivården som övertar ansvaret för att göra en personutredning.¹¹⁸ Eftersom lagen om medling vid brott sträcker sig till ungdomar upp till ej fyllda 21 år, noteras således en ny samarbetspartner gällande förmedling av medlingsärenden gällande dessa äldre ungdomar.

I samband med utredningen får den unge frågan om han vill medverka i medling. Är svaret positivt förmedlas medlingsintresset till socialtjänsten i den kommun som den unge är skriven i. Olika kommuner arbetar olika aktivt och eftersom utförandet av medling skall göras inom ordinarie verksamheten är det inte alltid detta hinner göras innan rättegång. I de fall medlingen har genomförts upplever frivården att domslutet påverkas positivt. Eftersom både åklagarna och domstolen arbetar med att korta ner ledtiden kommer det sannolikt att bli svårare i framtiden att hinna med medlingsprocessen.¹¹⁹ Frivården har inte egen medlingsverksamhet, men det finns olika former av medling inom kriminalvården. Ett exempel är brottsoffersluss som används när den dömda har begått brott i nära relation och får besök av närstående under sin fängelsevistelse.¹²⁰

Ett fängelsestraff i sig motverkar inte återfall i brottslig verksamhet. En studie visar att fyra av tio som har avtjänat någon typ av påföljd inom kriminalvårdens regi döms på nytt inom tre år.¹²¹ Unga som döms till påföljd som ombesörjs av kriminalvården löper en större risk att återfalla i brott. När det gäller unga som har tilldömts för ett tillgreppsbrott visar statistiken att 85 % riskerar att återfalla i brott inom tre år.¹²²

4.4 Åklagarens roll

Den lagstadgade tidsfristen¹²³ och skyndsamhetskravet har medfört att utredning av ungdomsbrottsligheten har fått en hög prioritet. Eftersom tidsaspekten är viktig när det kommer till brott

---

¹¹⁸ Enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål.

¹¹⁹ Intervju med Annette Ahlander, Frivårdsinspektör Frivården Skövde, 2010-11-26.

¹²⁰ Används bland annat vid Anstalten Johannesberg i Mariestad.

¹²¹ *Kriminalvårdens redovisning om återfall*, 2008, s. 6 och s. 40.

¹²² *Kriminalvårdens redovisning om återfall*, 2008, s. 7 och s. 64-65.

¹²³ Sexveckorsfrist enligt LUL 4 §.

gjorda av ungdomar har åklagarmyndigheten infört speciella ungdomsåklagare vilka samarbetar med polisens ungdomsutredare. Det är också ungdomsåklagaren som är förundersökningsledare i alla ärenden som kan leda till fängelse i mer än sex månader.¹²⁴ Åldersspannet är dock begränsat till ungdomar mellan 15-17 år. Begås brottet av den som fyllt 18 år, hanteras ärendet av ordinarie åklagare.

När förundersökningen är klar skall åklagaren besluta i ärendet. Om den misstänkte är under 18 år skall åklagaren innan beslut hämta yttrande från socialtjänsten. Åklagaren kan lägga ned ärendet eller väcka åtal. Den misstänkte kan också lagföras genom att åklagaren utfärdar ett strafföreläggande alternativt ger åtalsunderlåtelse. De två sistnämnda bygger på att den misstänkte har erkänt sitt brott. På detta sätt undgår man processen i domstol, men personen ifråga lagförs.¹²⁵

I praktiken är medlingens roll inte avgörande för åklagarens beslut om åtalsunderlåtelse. Det som indikerar om åtal skall väckas är själva brottstypen och om den unge är mellan 15-17 år. Exempelvis om den unge har begått sitt första brott och brottet i sig är av lindigare art ges åtalsunderlåtelse. Eftersom det är fråga om unga lagöverträdare ges åtalsunderlåten muntligen, dvs. åklagaren påtalar allvaret i gärningen för att sedan låta den unge undgå rättsprocessen. Med införandet av ungdomstjänst har åklagaren fått ett bättre alternativ till böter vilket upplevs positivt. Den unge lagöverträdaren får ta sitt ansvar genom att bli dömd till ungdomstjänst istället för att få ett betalningskrav som den unge inte har möjlighet att ordna själv.¹²⁶

Eftersom en åklagare har sex veckor på sig att väcka åtal när det finns en skäligen misstänkt, hinner inte alltid socialtjänsten ombesörja en eventuell medling inom denna tidsram. Som jag återger i kapitel 3.5 görs medling i 50 % av ärendena inom 4 veckor och 76 % av ärendena medlas inom 6 veckor. Skulle det finnas intresse för medling nämns detta i åtalet och under själva rättsprocessen. Därefter är det upp till domstolen att ta hänsyn till medlingens verkan i val av påföljd. Enligt uppgift står det än så länge inte i domskälen om medlingen har påverkat själva påföljden.¹²⁷

---

¹²⁴ Åklagarmyndigheten, *Nationell åtgärdsplan mot ungdomsbrott*, 2010, s. 13.

¹²⁵ Se RB 48 kap. Åklagaren kan beakta möjligheten till straffnedsättning enligt BrB 29 kap. 5 och 7 §§ för unga vilket ger att även om inte böter ingår i straffskalan kan ett strafföreläggande utfärdas. Se vidare LUL 15 §. Se även kapitel 3.6 ovan.

¹²⁶ Intervju med Sofia Karlsson, kammaråklagare i Skövde, 2010-11-19.

¹²⁷ Intervju med Sofia Karlsson, kammaråklagare i Skövde, 2010-11-19.

4.5 Domstolens roll

Mål mot de som inte har fyllt 21 år skall alltid hanteras skyndsamt av domstolen. Är den unge under 18 år när åtalet väcks, är det särskilda krav på skyndsamhet.¹²⁸ Detta innebär att huvudförhandling för unga lagöverträdare mellan 15-17 år skall hållas inom två veckor från att åtal har väckts.

Enligt 4 § förordningen med bestämmelser om unga lagöverträdare skall särskilda ungdomsrotlar inrättas för mål som skall handläggas enligt LUL 25 §. Detta gäller dock inte mindre tingsrätter.¹²⁹ I Skaraborg har man istället för specialiserade ungdomsrotlar, infört jour för att fokusera på prioriterade ärenden. Ungdomsmål ingår i dessa prioriterade ärenden pga. tvåveckorsfristen. När domstolen skall administrera en rättegång med unga måste även vårdnadshavare kallas. Det kan vara vårdnadshavare till gärningspersonen, brottsoffret och vittnen om dessa inte är myndiga.¹³⁰

Medling vid brott och ungdomsmål anses vara intressant och positivt, men processen i domstolen är avskalad under huvudförhandlingen och hänsynen till ungdomligheten görs först i valet av påföljd. I förlängningen kan deltagande i medling få viss påverkan i påföljden. Om medling exempelvis ingår i socialtjänstens vårdplan kan det sammantaget med andra faktorer väga över till ungdomsvård istället för ett strängare straff.¹³¹ Det finns således fortfarande en tanke om behandling av den unge lagöverträdaren och att det är främst socialtjänsten, inte kriminalvården, som skall ta hand om brottsliga ungdomar.¹³² Domstolsverkets handbok ger dock ingen signal om att medling vid brott har fått en framträdande roll inom domstolsprocessen. Det är även för tidigt att dra några slutsatser, om medling vid brott har fått verkan inom domstolens behandling av brott begångna av unga gärningspersoner.

4.6 Samverkan roll

Det betonas redan vid förarbetena till propositionen 1994/95:12¹³³ att det finns ett väl utvecklat samarbete mellan myndigheter som handlägger ungdomsmål. En förutsättning för ett gott samarbete är enligt regeringen att det finns personer som specialiserar sig på ungdomsärenden vid varje myndighet. Idag har åklagarmyndigheten regeringens uppdrag att skapa förstärkt samverkan

---

¹²⁸ LUL 29 §.

¹²⁹ Thunved, Clevesköld, Thunved *Sambället och de unga lagöverträdarna*, s. 159.

¹³⁰ Intervju med Lars Olof Högsborn, domare Tingsrätten Skaraborg, 2010-11-23.

¹³¹ Domkretsen nr 4, 2007, s.12.

¹³² Granath, *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, s. 152-153.

¹³³ Prop. 1994/95:12, s. 53.

på lokal nivå mellan rättsväsendet och socialtjänsten genom att ha minst två samverkansmöten per år.¹³⁴ En nationell samverksansgrupp arbetade fram ett metodstöd vilket utvecklas fort-löpande. Målet är att ha effektiv handläggning av ungdomsärenden. Medlingsfrågorna lyfts fram vid samverkan mellan åklagarna och socialtjänsten.¹³⁵

Oavsett kommunstorlek pågår regelbundna träffar mellan olika medlare och mellan olika yrkeskategorier. Syftet med dessa träffar är att följa upp medlingsärenden, ha erfarenhetsbyte och gå igenom statistik.¹³⁶ I Skaraborg träffas personal från åklagarmyndigheten, polisen, tingsrätten och socialtjänsten 1-2 gånger per år för att dryfta samarbetsfrågor. Inom denna samverkansgrupp diskuteras strategier om hur de kan bli bättre gällande hanteringen av ungdomsbrott. Med effektivt samarbete förkortas ledtiden från brott till att samhället reagerar och de som arbetar med ungdomar ser möjligheten att återanpassa den unge lagöverträdaren åter till samhället. Medling lyfts fram av dem som har aktivt arbetat med denna form, men inom rättskedjan verkar medlingen i sig inte riktigt slagit igenom som en påverkande del.

5 Forskning om medlingens verkan gällande återfall

Det är sedan tidigare uppmärksammat i forskningen att de flesta unga lagöverträdare inte fortsätter med den brottsliga verksamheten efter att ha ”åkt fast” en gång. Samhället försöker på olika sätt att påverka ungdomen från den brottsliga banan och har bland annat lagstiftat om medling vid brott. Att medling vid brott har effekt för att minska återfall gällande ungdomar beskrivs i detta kapitel, ett kapitel vilket bygger på Staffan Sehlin licentiatavhandling ”Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?”. Sehlin arbetar vid sociologiska institutionen och Polisutbildningen på Umeå universitet.

Införandet av lagen om medling vid brott i Sverige bygger på en stark tro på att medling är bra både för brottsoffret och gärningspersonen, och att medlingen troligen har en effekt på att minska återfall i kriminella handlingar. Således har det antagits¹³⁷ att risken för fortsatt kriminalitet minskar för de gärningspersoner som deltar i medling. Det är först 2009 som en återfallsstudie av medlingsverksamheterna i Hudiksvall och Örnsköldsvik påvisar brottsförebyggande effekter av själva medlingen. Denna studie har kunnat följa medlingen i Örnsköldsvik, som har varit en av sex modellkommuner i landet med uppgift att sprida medlingens idé och praktik, och i

¹³⁴ Åklagarmyndighetens regleringsbrev 2007 och Verksamhetsplan 2007.

¹³⁵ Åklagarmyndigheten, *Nationell åtgärdsplan mot ungdomsbrott*, 2010, s. 25.

¹³⁶ Brandlöv, *En kartläggning av socialtjänstens medlingsverksamhet*, 2009, s. 17.

¹³⁷ Se exempelvis SOU 2000:105 *Medling vid ungdomsbrott*, s. 117.

Hudiksvall. Studien har pågått under en treårsperiod. Kontrollgruppen har slumpmässigt valts ut från andra närliggande kommuner. De gärningspersoner som ingick i kontrollgruppen var skäligen misstänkta för brott och hade inte blivit erbjudna medling.

Tidigare utländska studier visar att återfallsrisken är lägre för de som deltar i medling. Dock, problemet är att de flesta studier har haft svårt att hitta grupper av unga lagöverträdare som är jämförbara. Sehlin uppmärksammar att det således har funnits brister i tidigare undersökningsmetodologier. I Sehlin's studie har det totalt funnits 693 ungdomar i experimentgruppen, respektive 501 ungdomar i kontrollgruppen. Nedan redovisas i tabellformat återfall i brott fördelat efter kön, etnicitet, åldersgrupp samt huruvida ungdomarna har deltagit i medling. Från tabellen och efterföljande analyser i Sehlin's studie kan utläsas att de ungdomar som inte deltar i medling har dubbelt större risk att återfalla i brott jämfört med de som har deltagit i medling. Pojkarnas risk att återfalla i brott är 3,8 gånger större än flickornas risk. När det gäller pojkar reduceras risken att återfalla i brott markant, endast 36 % (167 ungdomar i studien) återfaller i brott om de deltar i medling jämfört med 51 % (191) om de inte deltar i medling. Däremot är variablerna åldersgrupp och etnicitet inte signifikanta, dvs. det kan inte utläsas att dessa variabler påverkar återfallsfrekvensen.

Återfall i brott efter kön, etnicitet, åldersgrupp samt huruvida ungdomarna har deltagit i medling.¹³⁸

	Återfall i %	N = antal
Deltagit i medling	27,6 %	(191)
Inte deltagit i medling	42,9 %	(215)
Pojkar	42,6 %	(358)
Flickor	13,6 %	(48)
Över 15 år	37,0 %	(220)
Under 15 år	31,0 %	186)
Födda i Sverige	33,0 %	(366)
Födda utomlands	46,5 %	(40)

Sehlin återger olika teorier om medlingens verkan på ungdomen som kan ge förklaring till varför medling är effektiv. Enkelt uttryckt får den unge lagöverträdaren vid ett medlingsmöte kontakt med brottsoffret och en förståelse för hur denna har blivit påverkad av brottet. Den unges

¹³⁸ Sehlin, *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?* s. 67. Sehlin redovisar från s. 67 och framåt flertalet tabeller med intressanta analyser. Jag väljer att återredovisa vissa delar i den löpande texten.

föräldrar återspeglar och bekräftar den unge eftersom han tar ansvar för sin handling. Därmed känner sig den unge välkommen att återintegrera sig i det sociala livet och väljer att inte begå nya brottsliga handlingar.

5.1 Olika brottskategorier

Sehlin har även undersökt effekten av medling inom brottskategorierna brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid, brotten stöld, rån och andra tillgreppsbrott samt brottet skadegörelse. Urvalet av brottskategorier har gjorts efter de faktiska ungdomarna i undersökningen. Det kan statistiskt säkerställas att medling minskar risken för återfall för de ungdomar som begår brott mot liv och hälsa. 39 % (14 ungdomar i studien) av ungdomarna som deltog i medling återföll i brott jämfört med 68 % (26) som inte deltog i medling. Även de ungdomar som begått brott mot frihet och frid och sedan deltagit i medling kan återfallsrisken säkerställas statistiskt, 36 % (14) återföll i brott jämfört med 63 % (26). I den största brottskategorin stöld, rån och andra tillgreppsbrott hade medling en effekt på återfallen, 26 % (131) jämfört med 37 % (113). Även i den sista brottskategorin, skadegörelsebrott, kan man se att medling har en effekt, 27 % (25) jämfört med 47 % (44) återföll i brott.

Det finns även statistiskt säkerställt samband mellan medling och återfall gällande juridiska målsägande, dvs. när det inte finns ett tydligt personligt brottsoffer som har kränkts av händelsen. Eftersom flickor begår brott mer mot juridiska målsägare är även återfallsfrekvensen mycket lägre, i jämförelse med återfall mot privata målsägande. De som deltar i medling när det gäller juridiska målsägande återfaller i brott 25 % (121) i jämförelse med de som inte deltar i medling 39 % (135). Eftersom pojkar begår de flesta brott mot privata målsägande, 85 % av gärningspersonerna är pojkar, är återfallsfrekvensen mot privata målsägande högre än mot juridiska målsägande 36 % (167). Frekvensen är dock signifikant lägre än de som inte har deltagit i medling, 51 % (191).

Jag tycker det är intressant att notera att ett gottgörelseavtal inte gör någon skillnad för återfall i brott oavsett om gärningspersonen har kommit överens om gottgörelse eller inte, 28 % (83) i jämförelse med 27 % (108). Sehlin's slutsats är att medlingsverksamheterna i de berörda kommunerna Örnsköldsvik och Hudiksvall bör se över förfarandet kring gottgörelseavtalen.

5.2 Strategiska brott

Det som är intressant är Sehlins fördjupning i om medling kan förhindra att ungdomar utvecklar så kallad karriärskriminalitet enligt tidigare definition av strategiska brott¹³⁹. Av 155 ungdomar som deltog i medling återföll 36 % (41) i ny brottslighet. Jämförelsevis fanns det 80 ungdomar i kontrollgruppen och av dessa återföll 59 % (47). Minskningen är således 23 procentenheter. För hela kategorin stöld, rån och andra tillgreppsbrott: var det en minskning med 11 procentenheter. Enligt Sehlin har medlingen således en starkare effekt på de strategiska brotten än för hela brottskategorin stöld, rån och andra tillgreppsbrott. Som tidigare nämnts ingår snatteri i denna brottskategori, men har klassats som ett brott som inte ger en risk för fortsatt kriminalitet. Kommunerna har flest medlingar i snatterifall,¹⁴⁰ men statistiken kan inte påvisa en större effekt på själva återfallsfrekvensen vid sådan medling.

5.3 Sehlins slutsats från sin forskning

Slutsatsen från Sehlins forskning sammanfattar att medling ger effekt på återfall i brottslighet gällande ungdomar. Som tidigare nämnts om ungdomsbrottslighet gör de flesta som lagförs enbart enstaka brott. Forskningen som redovisas ger dock signifikant skillnad på de som deltar i medling kontra de som inte har deltagit. Risken för återfall i brott är ungefär dubbelt så stor för de som inte har deltagit i medling i jämförelse med dem som har deltagit.

Sehlin har studerat olika teorier om medlingens verkan hos den unge gärningspersonen. Medlingen har medfört att gärningspersonen har fått en förståelse för sina handlingar och vilka konsekvenser de har fått för brottsoffret. Det har förekommit en social interaktion vid medlingsmötet eftersom de berörda träffas fysiskt. Att medlingseffekten kvarstår i minst tre år beror troligen på att medlingen har både en konfliktlösande som brottsförebyggande effekt. Den unge lagöverträdaren har även fått en insikt i vilka konsekvenser dennes brottsliga handlingar får för honom själv. Ungdomen har även fått en reaktion från sin närmaste omgivning, oftast genom familjen. Sammantaget förhindrar de sociala banden ungdomen att begå nya brott. Medlingen har varit ett verktyg för att gärningspersonen skall få denna insikt. Det är även viktigt att uppmärksamma den unges behov av bra band till föräldrarna alternativt andra vuxna. Sehlin noterar att medlingen i sig inte kan eliminera de faktorer som orsakar brottsligt beteende hos de unga.

Även om Sehlins forskning påvisar att medling har en preventiv verkan finns de som återfaller i brott, även om de deltar i medling. Sehlin flaggar för att dessa personer troligen är de som är så

---

¹³⁹ Se ovan kapitel 2.4.

¹⁴⁰ Se inledning på kapitel 4 ovan.

kallade kroniskt kriminella. Sehlin anser att det är bra att medling når även dessa personer eftersom det ändå är en andel av dem som slutar sin brottsliga bana. Medling är också bra för de som begår enstaka brott eftersom medlingen tidigarelägger avslutandet av dessa brottsliga gärningar. Likväl minskar samhällets kostnader och brottsoffrens lidanden potentiellt.

6 Avslutande diskussion och slutsatser

6.1 Å ena sidan ungdomsbrottslighet och medling

Ungdomsbrottsligheten i Sverige har legat på en stabil nivå de senaste årtiondena. De som begår brott gentemot brottsbalken kommer oftast från miljöer med så kallad låg socioekonomisk bakgrund. Jag håller med Sehlin om att de faktorer som orsakar ett brottsligt beteende inte kan elimineras med hjälp av medling, eftersom det krävs en helhetsbild och en ändring av gärningspersonens livssituation för att bryta mönstret för de som är i riskzonen för kriminell karriär. Medling vid brott får vara ett verktyg där de inblandade stärks som medmänniskor, men sedan kan både brottsoffret och gärningspersonen behöva andra insatser för att hantera sin bakgrundsmiljö.

Det står i lagen (2002:445) om medling med anledning av brott, att medling vid brott bygger på frivillighet. Eftersom alla ungdomar skall erbjudas medling i samband med brott och det finns en kort tidsaspekt från delgivning till domstolsprocess, kan det finnas en risk att rättssäkerheten sätts ur spel. Då medling i allt högre utsträckning blir en del av rättssystemet ökar kraven på likriktning för att rättssäkerheten skall kunna tillgodoses. Både gärningspersonen och brottsoffret skall kunna erbjudas medling enligt ungefär samma modell, oavsett var i landet de bor.

Om medlare utbildas och arbetar som just professionella medlare så finns det en risk att de blir experter som tar över själva konflikten. En medlare kan få upp en rutin som kan äventyra själva medlingssyftet. Jag upplever att det finns en risk att Brå:s checklista utesluter den individuella variationen som ändå krävs, eftersom det är inte fråga om en grupp ungdomar utan enskilda personer som har begått enskilda brott alternativt blivit drabbade av ett enskilt brott.

Även syftet med medlingen, dvs. låta gärningspersonen och brottsoffret lösa konflikten gemensamt riskerar att forceras om medlaren vill avklara medlingen med den rekommenderade ursäkten. Jag anser att ursäkten inte skall vara ett mål i medlingen. Detta för att medling bör kunna ske även om det är fråga om exempelvis ett mobbningsoffer som har slagit tillbaka. Denne är säkerligen inte intresserad av medling om han eller hon krävs på en ursäkt. Parterna kan istället under den transformativa medlingen förutsättningslöst samtala om den bakomliggande konflikten

och därmed få kontroll över situationen. Personligen tycker jag det är fascinerande, för denna form av medling stärker samhällets medborgare oavsett vilken roll de hade i brottsögonblicket.

Jag ansluter mig till Sehlins slutsatser om att medling är bra för de som begår enstaka brott eftersom medlingen tidigarelägger avslutandet av dessa brottsliga gärningar. Likväl är det bra att medling når även de personer som begår strategiska brott eftersom det ändå är en andel av dem som slutar sin brottsliga bana.

Jag noterar att det idag är Socialstyrelsens ansvar att både utveckla och behålla en bärkraftig medlingsverksamhet i hela Sverige. Deras arbete ligger än så länge i sin linda.

6.2 Å andra sidan åklagaren och åtalsunderlåtelse

Tidigare fanns det inte en direkt koppling mellan brott som kunde ge kronisk kriminalitet och hur rättsväsendet reagerade. Idag ges inte åtalsunderlåtelse lika lätt för exempelvis tillgrepsbrott av fortskaffningsmedel utan det blir en process i domstol.

Åtalsunderlåtelseinstitutet har använts njugett under de senaste årtiondena. Senaste åren har en del faktorer sammanfallit vilket har lett till att användningen har ökat. Åklagarmyndigheten har omorganiserats och de har fått tydliga direktiv om att antalet lagförda skall öka. Samtidigt har Riksåklagaren gett ut nya direktiv hur unga lagöverträdare skall hanteras. Att medling vid brott blev obligatorisk från 2008 verkar inte ha gett effekt i åklagarnas hantering av åtalsunderlåtelse, utan det är riktlinjerna sammantaget som har hjälpt till med ökningen. Det är fortfarande brottstypen som styr val av verktyg, dvs. åtalsunderlåtelse, strafföreläggande eller väckande av åtal. Det viktigaste är dock att samhället reagerar när den unge lagöverträdaren begår brott och förhoppningsvis inte påbörjar en kriminell karriär.

Jag anser att det är positivt att åklagaren delger muntligen den unge lagöverträdaren åtalsunderlåtelse och att föräldrarna alternativt vårdnadshavarna skall närvara vid tillfället. Syftet är att föräldrarnas roll stärks roll då samhället återtar uppfostran tillsammans med föräldrarna.

6.3 Hantering av allvarliga brott

Det finns en enhetlig syn på att allvarliga brott är förkastliga. Vissa brott, som våldtäkt och hatbrott, kan vara jobbiga att hantera känslomässigt men tiden är kanske mogen att medla även vid dessa brott? De drabbade bör inte diskrimineras ytterligare, och därmed vara fortsatt traumatiserade, bara för att vi har en konservativ syn och anser att medling inte passar. Det ställs således större krav på medlaren och på själva medlingssituationen, men alla som vill bör få delta i verksamheten. Rättssäkerheten bör inte riskeras även om medling vid allvarliga brott troligen inte kan

erbjudas i hela landet. Medlingens syfte i dessa ärenden är att stärka brottsoffret och gärningspersonen. Om det är ungdomar som har begått dylika brott är det viktigt att markera att samhället reagerar och att dessa brott inte är förhandlingsbara. Medling bör göras i liknande situationer som det görs i Danmark, dvs. brottet behöver inte vara erkänd av förövaren utan socialtjänsten kan medla om parterna är villiga att delta. Syftet med medlingen är således själva samtalet.

6.4 Slutsatser

Det är viktigt att våra ungdomar får en bra start i livet och de som komplicerar sina liv med brottslighet skall få en andra och tredje chans genom att inte hamna inom kriminalvårdens regi utan blir omhändertagna av socialtjänsten. Hänsyn till ungdomligheten tas av åklagaren genom åtalsunderlåtelse och ifall ärendet går till domstol, av domaren i valet av påföljd.

Primära syftet med medlingen bör vara att stärka brottsoffret och gärningspersonen, så att de kan leva sina liv utan att brottsgärningen hämmar deras leverne. Med uppmärksamheten som kommer med medlingen förstår gärningspersonen att dennes gärning inte är acceptabel, men att han är välkommen att återintegrera i samhället. Samtidigt får brottsoffret ett tillfälle att bearbeta händelsen och kan därmed återta kontrollen av sitt liv. Det bör vara endast ett sekundärt mål att medlingen utmynnar i en ursäkt och ett gottgörelseavtal samt att medlingen påverkar påföljden.

Det är således bra ur rättssäkerhetsaspekten att det har skett en likriktning av medlingsverksamheten i Sverige genom Brå:s försorg. Det är dock viktigt att det inte sker en likformning vilket innebär att de mallar och checklistor Brå har tagit fram bör användas som hjälpmedel och inte som facit.

Jag återkopplar nu till mina frågställningar vilka jag inledde uppsatsen med.

- Finns det en risk att lagöverträdaren kommer att utredas och dömas i medlingsprocessen av brottsoffret och medlaren?

Innan medling kan ske, måste gärningspersonen ha erkänt minst delaktighet i gärningen. Således är det klarlagt vem som är gärningsperson och vem som är brottsoffer. Risken att straffandet skulle ta över medlingsförfarandet bör ses som minimal även om det finns ett underförstått krav på att medlingen skall resultera i en ursäkt och i ett gottgörelseavtal. Detta eftersom medlingen utförs av socialtjänsten och deras fokus ligger mer på de bakomliggande faktorerna hos de enskilda individerna än på den juridiska processen.

- Finns det brott som inte är lämpliga för medling?

Det är förståeligt att socialtjänstens medlare inte vill eller kan verka för medling i mer allvarligare brott eftersom förarbetena har tydligt sagt att vissa brott inte lämpar sig för medling. Trots det sker medling vilket bör anses vara positivt för parterna. Jag anser att det är viktigt att tro att berörda parter kan själva hantera konflikten med stöd och därför bör medling erbjudas oavsett brott. För erfarenhetsutbyte är det bra att studera hur Danmark hanterar medling i samband med sexuella brott och även hur Kriminalvården hanterar dialogen mellan brottsoffer och förövare när brott har skett i nära relation. Målet bör vara att alla som blir drabbade av ett brott och alla som begår ett brott skall erbjudas medling, för att kunna bearbeta händelsen och för att förstå konsekvensen av gärningen.

- Vilken verkan har själva medlingsprocessen i rättsprocessen?

När myndigheterna effektiviserar arbetet för att möta lagens krav på korta ledtider från brott till straff minskar möjligheten att inom den straffrättsliga processen ta hänsyn till medlingsverksamhetens positiva effekter. Även om åklagaren kan överskrida sexveckorsfristen och det görs medling innan åklagaren tar ställning till val av åtgärd, är det väldigt kort tid för att genomföra en medling som skall ge effekt för både den unge lagöverträdaren som för brottsoffret. Rättsväsendet är förvisso positivt till själva tanken, men det är svårt att se om medlingen i sig ger verkan på användningen av åtalsunderlåtelse eller på påföljden. Det finns dock uttalat att medling kan sammantaget med andra faktorer väga över till mildare påföljd.

- Tar åklagarna hänsyn till medlingen när de beslutar om åtalsunderlåtelse?

Åklagaren utgår från sina riktlinjer när han eller hon beslutar om åtalsunderlåtelse. Den unges ålder och typ av brott styr, men själva medlingen har i praktiken inte fått någon avgörande roll ännu. Ifall domstolen skulle poängtera medlingens påverkan i sina domskäl, kan det finnas en möjlighet att medlingen lyfts tydligare i tidigare led, dvs. att åklagaren mer aktivt tar hänsyn till om medling har skett.

Förvisso är medling vid brott en företeelse med goda intentioner och ger bra verkningar i våra relationer till varandra i samhället, men det finns en svårighet med medling och det är att få den informella medlingsprocessen att införlivas i den juridiska processen. Hantering av medling vid brott inom rättsväsendet är fortfarande en främmande fågel som försöker hitta sin plats, eftersom den utgår ifrån de drabbade personerna och inte brottet i sig. Rättssäkerhet, förutsebarhet och proportionalitet är principer som dominerar det svenska rättsväsendet. Tiden får utvisa hur medling vid brott får plats i rättsprocessen.

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1987/88:135 Om åtgärder mot unga lagöverträdare

Prop. 1994/95:12 Handläggning av ungdomsmål

Prop. 2001/02:126 Medling med anledning av brott

Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare

SOU

SOU 2000:105 Medling vid ungdomsbrott

SOU 2004:122 Ingripanden mot unga lagöverträdare

EU

2001/220/RIF Rådets rambeslut av den 15 mars 2001 om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden, Celexnummer: 32001F0220, Europeiska gemenskapernas officiella tidning nr. L 082, 22/03/2001 s. 0001 - 0004

Författningssamling

RPSFS 2009:11, FAP 403-5 Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål

ÅFS 2005:9, ändrad 2009:2 Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål

Litteratur

Baruch Bush, Robert A, Folger, *The promise of mediation: Responding to Conflict Through Empowerment and Recognition*, Jossey Bass 1994

Baruch Bush, Robert A, Folger, *Transformativ medling – ett relationellt förhållningsätt till konflikt*, Liber AB 2010

Christie, Nils *Lagom mycket kriminalitet*, Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm 2005

- Estrada, Felipe, Flyghed, Janne *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Studentlitteratur 2001 (red.).
- Estrada, Felipe, Flyghed, Janne *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Studentlitteratur, 2:a upplagan 2007
- Granath, Sven *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*, Kriminologiska institutionens avhandlingsserie nr. 25, Stockholms universitet 2007
- Odén, Niklas, Wahlin, Lottie m.fl. *Medling vid brott En Handbok*, Brottsförebyggande rådet 2007
- Sarnecki, Jerzy *Brottsligheten och samhället*, Studentlitteratur 2010
- Sehlin, Staffan *Förebygger medling återfall i brott bland unga gärningsmän?*, Print & Media, Umeå 2009
- Thunved, Anders, Clevesköld, Lars, Thunved Birgit *Samhället och de unga lagöverträdarna*, Norstedts Juridik AB, 4:e upplagan 2010
- Zehr, Howard *Changing lenses, a new focus for crime and justice*, Herald Press, 3:e upplagan 2005

Rapporter och direktiv

- Brandlöv, Ann-Mari *En kartläggning av socialtjänstens medlingsverksamhet gällande unga lagöverträdare under 21 år*, Luleå Tekniska Universitet i uppdrag av Kommunförbundet Norrbotten, VT 2009
- Domstolsverkets handbok <http://www.dvhandbok.domstol.se/>, besökt 2011-01-18
- Kriminalvårdens redovisning om återfall* Kriminalvården Norrköping, 2008
- Medling vid brott – en sammanfattning av Brå:s femåriga regeringsuppdrag* Brottsförebyggande rådet 2008
- Nationell åtgärdsplan för riktade insatser mot ungdomsbrott* Åklagarmyndigheten Utvecklingscentrum i Stockholm, 2010
- NTU 2009 (Nationella trygghetsundersökningen) *Om utsatthet, trygghet och förtroende*, Rapport 2010:2

- Rapport 2002:19, *Vad händer med unga lagöverträdare? Om överlämnande till vård inom socialtjänsten* Brottsförebyggande rådet, 2002
- Rapport 2000:3, *Strategiska brott: vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär?* Brottsförebyggande rådet 2000, finns tillgänglig på deras hemsida <http://www.bra.se>
- Rapport 2008:23, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007* Brottsförebyggande rådet, 2008
- Rapport 2009:15, *Kan kommunerna erbjuda medling när unga under 21 år begått brott?* Länsstyrelsen Västra Götaland, 2009
- Regleringsbrev för budgetåret 2007 avseende Åklagarmyndigheten Justitiedepartementet
- RÅR 2006:3 *Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden* Åklagarmyndigheten
- Verksamhetsplan 2007, 2008, 2009 respektive 2010 Åklagarmyndigheten

Artiklar

- Christie, Nils *Conflicts as property*, The British Journal of Criminology, Vol. 17 issued 1 January 1977
- Granath, Sven *Nya mönster bland unga kriminella*, Apropå nr. 1 2009, Brottsförebyggande Rådet
- Le Roux, Bernard *Restoration or Transformation: Restorative Justice and the Transformative Approach to Crime-Related Mediation in the Swedish context*, ej publicerad 2010-11-16
- Sten Madsen, Karin *How could you do this to me?*, länk via <http://www.restorativejustice.org/editions/2006/july06/denmark/> besökt 2010-11-18
- Wallqvist, Anette *Unga gärningsmän ska erbjudas medling*, Domkretsen nr. 4 2007, Domstolsverket

Intervjuer

- Annette Ahlander, Frivårdsinspektör Frivården Skövde, 2010-11-26 (via e-post)
- Bernard le Roux, medlare vid Göteborgs Stads Medlingsverksamhet, 2010-11-16
- Eva Schelin, Åklagarmyndigheten Utvecklingscentrum i Stockholm, 2011-03-25 (via e-post)

Lars Olof Högsborn, domare Tingsrätten Skaraborg, 2010-11-23 (via telefon)

Malin Glimsveden och Kent Karlsson, medlare mm. inom socialtjänsten i Skövde, 2010-11-11

Marlene Andersson Wikman, förundersökningsledare vid polisen i Skövde, 2010-11-29

Sofia Karlsson, kammaråklagare i Skövde, 2010-11-19